

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika

Zagreb, 17. listopada 2017.

**FONOLOŠKE I MORFOLOŠKE KARAKTERISTIKE
VOLODESKOGA GOVORA**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Mentor:

Prof. dr. sc. Mira Menac-Mihalić

Student:

Kristina Nikić

Sadržaj

Uvod	4
1. Metodologija istraživanja	5
1.1. Informatori	5
1.2. Ciljevi istraživanja	6
1.3. Transkripcija	7
1.4. Kratice	8
2. Voloderski kraj	10
3. Kajkavsko narječje	13
3.1. Povijesni razvoj	14
3.2. Klasifikacija kajkavskoga narječja	14
3.3. Osnovne karakteristike kajkavskih govora	16
3.4. Južnomoslavački govori	17
3.4.1. Dosadašnja istraživanja moslavačkih kajkavskih govora	17
3.4.2. Voloderski govor	18
4. Fonologija voloderskoga govora	19
4.1. Vokalizam	19
4.1.1. Inventar	19
4.1.2. Realizacija	20
4.1.3. Distribucija	24
4.1.4. Dijakronija	25
4.2. Konsonantizam	29
4.2.1. Inventar	29
4.2.2. Realizacija	30
4.2.3. Distribucija	34
4.2.4. Dijakronija	35

2.3. Prozodija.....	36
2.3.1. Inventar	37
2.3.2. Realizacija.....	37
2.3.3. Distribucija.....	37
2.3.4. Dijakronija	39
5. Morfologija voloderskoga govora.....	39
5.1. Osnovna obilježja morfologije	40
5.2. Promjenljive vrste riječi.....	40
5.2.1. Imenice.....	40
5.2.2. Pridjevi	45
5.2.3. Brojevi.....	47
5.2.4. Zamjenice.....	47
5.2.5. Glagoli.....	48
5.3. Nepromjenljive vrste riječi	51
5.3.1. Prilozi.....	51
5.3.2. Prijedlozi	52
5.3.3. Veznici	54
6. Leksičke karakteristike voloderskoga govora	54
6.1. Dijalektni rječnik voloderskoga govora	54
7. Utjecaj hrvatskoga standardnog jezika i štokavskih govora na voloderski govor	58
Zaključak	61
Prilozi	65
1. Ogledni tekstovi voloderskoga govora	65
2. Popis karata.....	70
Literatura	71
Sažetak i ključne riječi	74
Summary and keywords	75

Uvod

Voloder je naselje u sastavu Grada Popovače, smješteno na području Moslavine. Prema karti kajkavskoga narječja Mije Lončarića (*Kajkavsko narječje*, 1996), pripada kajkavskom govoru donjolonjskoga dijalekta, odnosno južnomoslavačkim kajkavskim govorima. Usprkos tome, na ovaj organski govor uvelike utječu novoštokavski govori, uslijed velikoga broja migracija kroz povijest područja Moslavine, te naravno – hrvatski standardni jezik. Voloder je administrativno povezan s gradovima Popovačom i Kutinom koji, iako također izvorno pripadaju području kajkavskoga dijalekta, gube puno više karakteristika svojih mjesnih idioma pod utjecajem standarda, nego što je to slučaj kod seoske sredine kao što je Voloder.

Područje se južne Moslavine tek u novije vrijeme počinje dijalektološki istraživati te je upravo stoga zanimljiva tema za pisanje istraživačkoga diplomskog rada, a voloderski govor dosad nije opisan niti u jednom radu. U ovom će se pak dijalektološkom radu, na temelju vlastitih terenskih istraživanja i dostupne literature, prikazati fonološke i morfološke karakteristike voloderskoga govora.

Prije nego što se opišu fonološke i morfološke karakteristike govora Voloderaca, u radu se opisuju metodologija i ciljevi istraživanja te navode informacije o govornicima koji su sudjelovali u dijalektološkom istraživanju. Zatim se piše o samom mjestu Voloderu i njegovoj poziciji u južnoj Moslavini, a nakon toga se, na temelju dostupne literature, opisuje kajkavsko narječje – njegov povijesni razvoj, klasifikacija kajkavštine te njezine osnovne karakteristike. U nastavku se rada ukratko opisuju južnomoslavački govori i dosadašnja istraživanja moslavačkih govora.

Središte je rada, dakako, njegovo dijalektološko istraživanje u kojem se voloderski govor fonološki i morfološki analizira. Fonološki se obuhvaćaju prozodija, vokalizam i konsonantizam te se svakom od njih određuju inventar, realizacija, distribucija i dijakronija. Morfološki se analiziraju promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, a zatim se navode i neke od leksičkih karakteristika govora te kratki dijalektalni rječnik s tipičnim voloderskim kajkavizmima prisutnima u ovom istraživanju. Na samom su kraju rada dodatno istaknuti primjeri utjecaja štokavskoga dijalekta i standardnoga jezika na voloderski govor.

1. Metodologija istraživanja

Temelj su ovoga rada vlastita terenska istraživanja voloderskoga govora. Istraživanje se vršilo na području sela Volodera, Repušnice i Kutinskoga sela (Kutina) u razdoblju od siječnja 2014. godine do srpnja 2016. godine. Dio je snimljenoga materijala bio namijenjen seminarskom radu iz kolegija *Hrvatska dijalektologija I i II* profesorice Mire Menac-Mihalić te je ponovno iskorišten u ovom radu i, naravno, upotpunjen snimkama drugih informatora za potrebe pisanja diplomskoga rada. Namjera je bila snimkama zabilježiti svakodnevni govor Voloderaca u neformalnoj komunikaciji te tako dobiti realnu predodžbu ovoga kajkavskog govora, a u skladu s tim, na snimkama se mogu čuti i glasovi govornika koji nisu uzeti za informatore u istraživanju.

1.1. Informatori

Govornika je bilo troje. Vlado Javorski rođen je u Voloderu u kojem je odrastao i živio, dok se u starijoj dobi nije oženio i preselio u Kutinsko selo – danas Ulica Stjepana Radića u Kutini. Rođen je 12. travnja 1942. godine, osnovnu je školu završio u Voloderu, a srednju tehničku u Kutini u kojoj je kroz život i radio. Trenutno je u mirovini.

Nada Loina rođena je 29. veljače 1951. godine, a odrasla je i živi u Voloderu u kojem je završila osnovnu školu. Srednju je školu pohađala u Kutini te je i fakultetski obrazovana. Radi u osnovnoj školi u Voloderu.

Ankica Đurinec rođena je 25. studenoga 1938. godine u Repušnici, a odrasla je i živi u Voloderu u kojem je i pohađala osnovnu školu. Po struci je ekonomist, a trenutno je u mirovini.

Svo troje govornika izvorni su kajkavci iz Volodera, ali njihov se govor, što se očuvanosti tiče, vrlo lako može rangirati. Gospodin Javorski, iako živi u gradu, najbolje od informatora čuva svoj govor te vrlo opušteno i bez razmišljanja razgovara na materinjem dijalektu. Gospođa Loina radi u školi i svakodnevno koristi hrvatski standardni jezik, ali se trudi očuvati govor i običaje svoga kraja tako da, iako je na početku snimanja miješala kajkavski i štokavski, vrlo se brzo ustalila u svom organskom dijalektu. Za razliku od ovih govornika, kod gospođe Đurinec – iako najstarije – standard je najprisutniji u govoru te, s obzirom na to da su govornici bili zamoljeni da razgovor vode opušteno i bez ulaganja dodatnoga truda, kako bi slika njihovih govora bila što realnija i reprezentativnija, Đurinec često koristi standardnu akcentuaciju te pokazuje kako je izgubila vokalski sustav

južnomoslavačkih govora. U njezinom je slučaju govor bio najbliži izvornom u situacijama kada je oponašala govor drugih ljudi iz svoga sela i kada je citirala pjesmu o svom kraju.

Valja napomenuti kako je svo troje informatora istaknulo kako su se kroz školovanje i život susretali s predodžbama o svom govoru kao nečem „seljačkom“ – što ne čudi s obzirom na to da su se svi školovali u gradskoj sredini (Kutina) u kojoj kajkavski pati pod utjecajem štokavskih dijalekata i standardnoga govora. Svi oni u svojem svakodnevnom govoru i dalje imaju više ili manje elemenata voloderskoga govora te se njime koriste, ali je također utjecaj štokavštine prisutan kod svo troje govornika, bez obzira na dob ili stupanj obrazovanja.

Materijal je sniman diktafonom u domovima govornika, a ukupno je zabilježeno oko 165 minuta voloderskoga govora. Obavjesnici su pri snimanju imali slobodu govoriti o čemu god žele, a najčešće je bilo riječi o svakodnevnim zgodama, zanimljivim trenucima iz života i prošlosti te narodnim običajima i seljačkom načinu života. U radu su predstavljeni samo ogledni primjerci transkribiranoga teksta za svakoga od govornika, stoga je moguće da se, zbog velike količine snimljenoga materijala, u oglednim tekstovima ne nalaze svi u istraživanju predstavljeni primjeri.

Snimke su se obrađivale i analizirale uz pomoć programa *Praat* i *GoldWave* te uz primjenu tradicionalne hrvatske dijalektološke transkripcije. U bilježenju se koristio fonološki kriterij, ali su u transkripciji istaknute i fonetske karakteristike, kako bi se govor što vjernije zabilježio. Zbog pravopisne se tradicije ne koriste velika tiskana slova. Govor se fonološki i morfološki analizira – fonološki je obuhvaćen vokalizam, konsonantizam i prozodija, a morfološki promjenljive i nepromjenljive vrste riječi. Svaki je ogledni tekst djelomično akcentiran te jasno pokazuje govornikov naglasni sustav. Deskriptivno-komparativnom metodom se ovaj organski govor uspoređuje sa standardom kako bi se osvijestili utjecaji štokavskih dijalekata i standardnoga jezika na voloderski govor. Na kraju se rada, u poglavlju o leksičkim karakteristikama govora, donosi pregled leksika govornika koji obuhvaća samo dijalektne riječi, odnosno one koje nisu tipične za hrvatski književni jezik. Dijalektne se riječi predstavljaju u obliku u kojem se javljaju kod informatora, a standardnojezični je sinonim upotrijebljen u kanonskom obliku. Zadnje poglavlje ukratko izdvaja neke od glavnih štokavskih karakteristika prisutnih u voloderskom govoru.

1.2. Ciljevi istraživanja

Kao što je vidljivo iz samoga naslova rada, u njemu će se, na temelju vlastitih terenskih istraživanja i dostupne literature, istražiti fonološke i morfološke karakteristike

voloderskoga govora. Glavni je cilj rada istražiti ovo dosad neistraženo govorno područje i na taj način doprinijeti dosadašnjim dijalektološkim proučavanjima južnomoslavačkih govora. Osim neistraženosti, razlog odabira teme voloderskoga govora jest i u govoru svojstvenom međuprožimanju kajkavskih i štokavskih osobitosti kao posljedice promijenjene strukture stanovništva uslijed migracija na ovom teritoriju.

1.3. Transkripcija

a – zatvoreno *a*, glas između *a* i *o* (bliže *a*)

e – zatvoreno *e*, glas između *e* i *i* (bliže *e*)

ē – otvoreno *e*, glas između *e* i *a* (bliže *e*)

ɛ – prednji praslavenski nazal

ě – *jat*

o – zatvoreno *o*, glas između *o* i *u* (bliže *o*)

ɔ – stražnji praslavenski nazal

ə – poluglas *šva*

ʊ – *jor*

ʊ – *jer*

r – slogotvorno *r*

č – palatalna afrikata, glas između *č* i *ć*

č̣ – palatalna afrikata, glas između *dž* i *đ*

ʒ – zvučna dentalna afrikata, glas slivenoga izgovora /dz/ (parnjak bezvučnom *c*)

l̥ – palatalni sonant *lj*

ɲ – palatalni sonant *nj*

l' – palatalizirano, umekšano *l*

x – velarni spirant *h*

- * praslavenski oblik
- ' kratki naglasak
- ˆ dugi silazan naglasak
- ˜ akut

1.4. Kratice

A – akuzativ

čest. – čestica

D – dativ

dem. – deminutiv

fut. – futur

G – genitiv

gl. – glagol

gl. br. – glavni broj

gl. im. – glagolska imenica

gl. prid. rad. – glagolski pridjev radni

gl. prid. trp. – glagolski pridjev trpni

gl. pril. – glagolski prilog

hip. – hipokoristik

I – instrumental

im. – imenica

imp. – imperativ

inf. – infinitiv

jd. – jednina

komp. – komparativ

kond. I. – kondicional prvi

L – lokativ

l. – lice

lat. – latinizam

m. r. – muški rod

mađ. – hungarizam

mn. – množina

N – nominativ

njem. – germanizam

OKA – osnovna kajkavska akcentuacija

os. ime – osobno ime

perf. – perfekt

pl. t. – *pluralia tantum*

prez. – prezent

prid. – pridjev

prij. – prijedlog

pril. – prilog

red. br. – redni broj

reg. – regionalno

s. r. – srednji rod

stsl. – staroslavenski

tal. – talijanizam

tur. – tursizam

uzv. – uzvik

V – vokativ

vz. – veznik

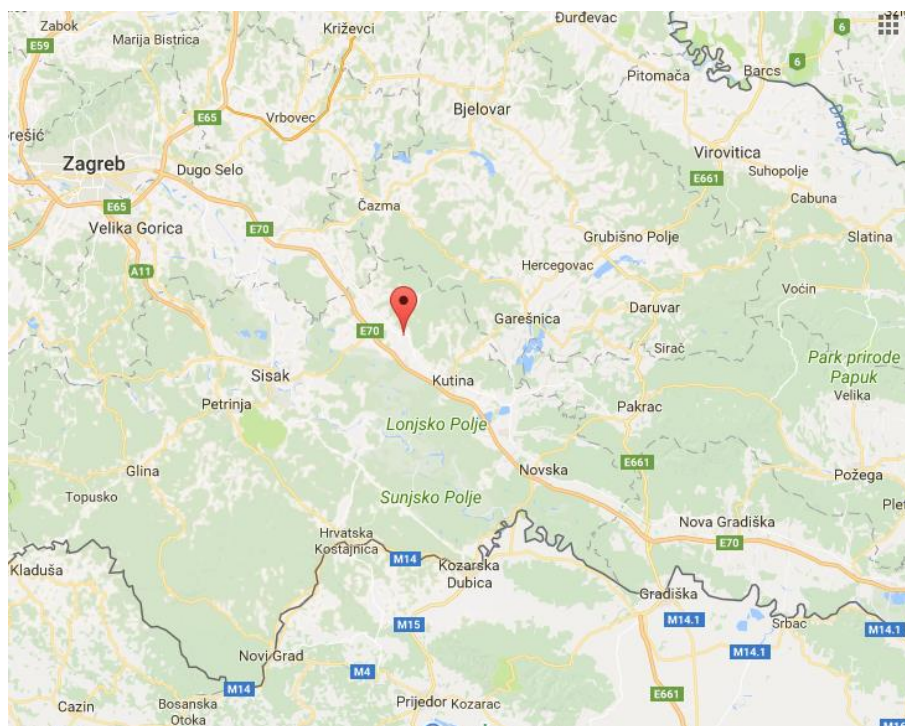
zam. – zamjenica

zb. im. – zbirna imenica

ž. r. – ženski rod

2. Voloderski kraj

Voloder je moslavačko naselje smješteno „na mjestu gdje se potok Voloderec probija iz jugozapadnih vinorodnih obronaka Moslavačke gore u nizinu Polonja“ (Beleta 1995: 7), a okruženo je Gornjom Jelenskom sa sjevera, Mikleuškom s istoka, Osekovom s juga te Popovačom sa zapada.

Karta 1. Položaj Volodera na karti Hrvatske

Cijela je Moslavina, uključujući i Voloder, a zahvaljujući dobrim prirodnim svojstvima, naseljavana od najranijih dana. Godine su 1968. na lokalitetu Voloderski bregi nađeni tragovi zemuničkoga naselja lasinjske kulture u Voloderu. Ta kultura pripada bakrenom dobu, odnosno razdoblju eneolitika u sjeverozapadnim dijelovima Hrvatske iz trećega tisućljeća prije Krista. Karakteristično je za lasinjsku kulturu bavljenje prvenstveno stočarstvom, ali i zemljoradnjom, što je na brežuljkastom terenu na 130 metara nadmorske visine bilo i ostvarivo (usp. Bobovec 1995: 5). Osim ovoga, nađena su i druga, starija i mlađa pronalazišta teško utvrdiva porijekla, ali valja napomenuti kako su Moslavačku goru (*Mons Claudius*) na svojim kartama obilježili starogrčki i rimski pisci poput Strabona, Plinija i Ptolomeja (*ibid.*: 14).

Hrvati ovo područje naseljavaju od šestoga stoljeća, a u feudalno doba grade obrambene utvrde Garić, Moslavinu, Jelen-grad, Bršljanac, Plodin i Košuta-grad. Razvoj se pak moslavačkoga kraja može pratiti od utemeljenja Zagrebačke biskupije 1094. godine koja je utjelovljenjem moslavačke, gračeničke i garičke župe gospodarski, vjerski i kulturno utjecala na Moslavinu za koju se, uostalom, pretpostavlja da je ime dobila po svom tadašnjem posjedniku Mojslavu (*Monoszlo, Moslaviensis* /usp. Bedić 1995: 21/). Godine 1294. Makarije dobiva moslavačku župu od Bele III. i osniva grad Moslavinu, a među kasnijim se vlasnicima posebno ističu Erdődyji među kojima i ban Toma Erdődy, koji je u 16. stoljeću oslobodio Moslavinu od Turaka. U 17. se pak stoljeću na ovo, tada slabo naseljeno područje, doseljavaju Posavci, Prigorci i Turopoljci (*ibid.*: 14-15).

Što se samoga Volodera tiče, njegov je naziv vjerojatno nastao u 16. stoljeću kao ojkonom nečijega nadimka koji se prenosio s koljena na koljeno neke od prvih obitelji toga mjesta. Kako je tada stočarstvo bilo jednom od glavnih ljudskih djelatnosti te kako je deranje životinjske kože bilo vrlo unosan posao, vjerojatno je mjesto dobilo ime po jednoj od tadašnjih imućnijih obitelji – iako povijesni spisi nisu zabilježili imenoslovlje ovoga naselja (*ibid.*: 9). Voloder je prema spomenici župe Svete Ane iz Osekova 1729. godine imao oko petsto žitelja čiji je broj, u skladu s tadašnjim gospodarskim napretkom, razvojem obrta, trgovine i proizvodnje u sljedećem stoljeću narastao na 715 (*ibid.*: 15). Tada se u Voloderu počinje isticati vinarstvo kao jedna od glavnih djelatnosti, s obzirom na to da je tlo na tom području srednje plodno i teško obradivo, ali pogodno za rast vinove loze i šuma (*ibid.*: 12). U 19. se stoljeću počinju graditi gradovi i sela, ali se industrija slabo razvija. U Moslavini su tada bile prisutne drvena, mlinska i ciglarska proizvodnja, ali većinom su dominirali obrtnici i poljoprivrednici. Do tada slabije naseljen voloderski kraj počinju naseljavati obitelji iz Gorskoga kotara i Like u 19. stoljeću te Zagorja i Prigorja u 20. stoljeću, a kasnije i one iz

Bosne i Hercegovine. Zahvaljujući doseljenjima, 1931. godine Voloder broji 1989 žitelja, što je više nego danas (*ibid.*: 16-18). Tipično za cijelu Moslavinu, pa tako i Voloder, iz desetljeća u desetljeće broj stanovnika opet opada – što zbog odseljavanja, a što zbog pada nataliteta pa su tako, prema popisu stanovništva iz 2001. godine, u Voloderu živjela 1934 stanovnika.¹ Još od turskih osvajanja ovoga kraja, broj starosjedilačkih Voloderaca opada kao posljedica nužnih demografskih gibanja kroz stoljeća te, u današnje doba, visokoga mortaliteta i niskoga nataliteta (usp. Vukalović 1995: 39).

Karta 2. Katastarska karta Volodera iz 1861. godine

Danas je mjesno središte župna crkva iz 1863. godine posvećena sv. Antunu Padovanskom kao zaštitniku Volodera i cijele voloderske župe. Što se tiče školstva, prvu je školu izgradio župnik Mijo Novosel 1867. godine, a današnja je osnovna škola izgrađena 1991. godine (usp. Sučija 1995: 48-61). U Voloderu djeluje KUD *Moslavec* utemeljen 1913. godine, a od 1967. se godine svakoga rujna održava manifestacija *Voloderske jeseni*, u početku nazvana *Berba grožđa*. Riječ je o kulturnoj priredbi na kojoj se svake godine okupljaju folklorne skupine iz cijele zemlje te se organizira smotra grožđa i vina. Uz to, organiziraju se i razne povorke, etno izložbe i glazbena događanja, a glavna je atrakcija manifestacije tradicionalno pečenje vola na ražnju (usp. Pasarić 1995: 121-123).

¹ Državni zavod za statistiku. Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, popis 2001. Pregled: 20.6.2017.

Danas je Voloder jedno od trinaest naselja u sastavu Grada Popovače, od koje je udaljen približno pet kilometara, te je brzom cestom povezan s Kutinom kao većim kulturnim i gospodarskim središtem. Upravo je povezanost s Kutinom, kao urbanim gradskim središtem, utjecala na govor Voloderaca koji često u gradu pronalaze posao, ali i ono najvažnije, tamo odlaze u školu. Iako i Kutina izvorno pripada području kajkavskoga dijalekta, u gradskoj se sredini puno lakše gubi govor pod utjecajem doseljavanja iz različitih krajeva. Što se kutinskoga područja tiče, riječ je o doseljenjima iz Hrvatskoga zagorja, Posavine, Like te Bosne i Hercegovine (usp. Horvat, Brlobaš, Čilaš 2002: 383). Važno je napomenuti kako je ovo administrativno središte s jedne strane okruženo kajkavskim selima Repušnicom, Husainom, Ilovom i Batinom, a s druge štokavskim Brinjanima, Stupovačom i Katoličkim Čairama (*ibid.*). Uz to, očit je i utjecaj škole i učenja hrvatskoga standardnog jezika na mlade i obrazovane koji sve češće gube kajkavske karakteristike svojih govora. U skladu s tim, da se zaključiti kako je za govore kutinskoga područja, pa tako i voloderski, karakteristično međuprožimanje kajkavskih i štokavskih utjecaja (*ibid.*) pa su tako „(...) kajkavski elementi ograničeni na govor srednje i starije generacije, a štokavski na govor doseljenika iz štokavskih govornih područja te na generaciju mlađih i učenika“ (*ibid.*).

Upravo je međuprožimanje dvaju narječja jedan od ključnih razloga u odabiru govora Volodera kao teme ovoga diplomskog rada. Prije nego što se opišu fonološke i morfološke karakteristike govora Voloderaca, u nastavku će se opisati kajkavsko narječje i južnomoslavački govori.

3. Kajkavsko narječje

U hrvatskom se jeziku razlikuju tri narječja, a nazvana su po upitno-odnosnim zamjenicama tipičnima za svoje govore – štokavsko (što, *stsl.* čьto), čakavsko (ča, *stsl.* чь) i kajkavsko (kaj, *ka-іъ). Kako se svako od njih unutar sebe dijeli na različite dijalekte, poddijalekte pa na kraju i govore, tako su u kajkavskom narječju fonološkim razvojem nastali razni oblici osnovnoga oblika *kaj*; poput zamjenica *kej*, *ke*, *koj*, *kuj* (usp. Lončarić 1996: 106).

Što se teritorijalne zatupljenosti tiče, danas se kajkavsko narječje prostire na vrlo malom području u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske i Gorskoga kotara, do granice sa Slovenijom na zapadu, dok južno graniči s čakavskim narječjem, a istočno i jugoistočno sa štokavskim (usp. Lončarić 2005: 108-109).

3.1. Povijesni razvoj

Prema Lončariću, razvitak se kajkavštine dijeli u tri razdoblja (1996: 37). Prvo razdoblje traje do 10. stoljeća u kojem kajkavština postaje formirana jezična dijatopijska jedinica, što podrazumijeva da se ona tada izdvojila od zapadnoga južnoslavenskog prajezika zajedno sa slovenskim jezikom (*ibid.*: 32-33). U to se vrijeme nastanka kajkavskoga prunarječja može pretpostaviti jedan osnovni vokalski sustav koji je, osim kajkavskom, odgovarao i sustavima drugih dvaju hrvatskih narječja te slovenskom. Usprkos tome, Lončarić navodi kako je ubrzo na kajkavskom području došlo do diferencijacije u vokalizmu što dovodi do pretpostavke formiranja dvaju osnovnih vokalskih sustava. Ti su se sustavi razlikovali u porijeklu vokala *o*-tipa koji je u većem, južnom dijelu kajkavštine bio zatvoreniji (*o* ili *o*) nego u sjevernom dijelu, čiji je refleks stražnjega nazala prešao u otvoreniji vokal *o*-tipa (*o* ili *o*). Važno je napomenuti i kako je vokalski sustav sjevernoga dijela jednak slovenskim panonskim govorima (*ibid.*).

Drugo razdoblje u razvoju kajkavštine traje od 10. do 15. stoljeća, a sastoji se od dva podrazdoblja. Prvo podrazdoblje traje do 12. stoljeća kada se kajkavski izdvaja kao posebna jedinica u srednjojužnoslavenskom dijasistemu (*ibid.*: 37), a to je i vrijeme u kojem su svi hrvatski dijalekti već formirani u svojoj osnovi, a ne samo oni kajkavski (usp. Lončarić 2011: 92). Drugo podrazdoblje, navodi Lončarić, traje od 13. do 15. stoljeća, kada je kajkavština već formirana kao narječje, zajedno s gotovo svim svojim dijalektima i glavnim tipovima koji postoje i danas (1996: 37).

Treće se razdoblje razvoja također dijeli u dva podrazdoblja, a traje od 16. stoljeća do danas. U prvom podrazdoblju (do polovice, odnosno kraja 17. stoljeća) kajkavsko narječje gubi na teritorijalnoj dijalektalnoj zastupljenosti, a u posljednjem se podrazdoblju – koje traje do danas – ponovno dobiva manji dio izgubljenoga teritorija na istoku te se formiraju novi govorni tipovi, odnosno sjevernomoslavački dijalekt (*ibid.*).

3.2. Klasifikacija kajkavskoga narječja

Prvu je sustavnu diobu kajkavskih govora načinio Stjepan Ivšić 1936. godine u svojoj raspravi *Jezik Hrvata kajkavaca* (Junković 1982: 191). U njegovu, ali i kasnijim radovima drugih dijalektologa, najvažniji su kriterij u klasifikaciji kajkavštine prozodijska obilježja. Već je u 10. stoljeću kajkavski sustav imao inventar od tri naglaska (osnovna kajkavska akcentuacija – OKA) – jedan kratki (*˘* ili *ˊ*) i dva duga – silazni cirkumfleks (*˘˘*) i uzlazni akut (*ˊˊ*) (Lončarić 1996: 34), a upravo ga posebna akcentuacija s novim praslavenskim

kajkavskim ili metatonijskim cirkumfleksom odvaja od drugih hrvatskih narječja (Lončarić 2005: 109). Ivšić je kajkavsko narječje podijelio u dvije grupe – konzervativnu, koja u većoj ili manjoj mjeri čuva staru akcentuaciju te na revolucionarnu, odnosno mlađu, u kojoj je došlo do promjene u akcentuaciji (usp. Ivšić 1996: 58-73). Konzervativna se grupa dijeli na zagorsko-međimursku tip *posêkel* – *posèkli* (A I) i na donjosutlansko-žimberačku ili čakavsko-kajkavsku tip *posìkal* – *posìkli* (A II), a revolucionarna na turopoljsko-posavsku tip *pòsekel* – *posèkli* (B III) te križevačko-podravsku tip *posêkel* – *pòsekli* (B IV), a svaka se od navedenih skupina dijeli u nekoliko podtipova (usp. *ibid.* i Junković 1982: 191). Ivšić u svojoj klasifikaciji ne navodi petu skupinu, odnosno kajkavske govore u Gorskom kotaru – navodi Lončarić, „koji glavniom odstupaju od osnovnoga kajkavskoga razvoja“ (1996: 39), a nije obuhvatio ni pojave u govorima u međuprostoru punktova koje je istraživao. Usprkos tome, on je pokazao kako je, prema prozodijskim obilježjima, hrvatska kajkavština dio hrvatskoga jezika rekonstruiravši kajkavski ishodišni prozodijski sustav (usp. *ibid.*).

Godine 1970. Dalibor Brozović predlaže klasifikaciju hrvatskih dijalekata u kojoj kajkavsko narječje dijeli u šest jedinica: zagorsko-međimurski, turopoljsko-posavski, križevačko-podravski, prigorski, donjosutlanski i goranski (usp. Lončarić, Celinić 2010: 84), a Lončarić 1996. godine izlaže podjelu kajkavskoga na 15 dijalekata: središnjozagorski, samoborski, varaždinsko-ludbreški, međimurski, gornjosutlanski, plješivičkoprigorski, turopoljski, vukomeričko-pokupski, donjolonjski (južnomoslavački), sjevernomoslavački, gornjolonjski, glogovničko-bilogorski, (virovsko)podravski, goranski (gorskokotarski) i donjosutlanski s čakavskom osnovom (usp. Lončarić 2005: 111-114). Autor navodi kako ipak nije riječ o potpunoj klasifikaciji kajkavštine jer za pojedina kajkavska područja još uvijek nema osnovnih podataka te da se narječje u cjelini može podijeliti na glavni dio narječja s tipičnim kajkavskim osobinama te na rubni dio s narječjima na zapadu, odnosno skupinama goranskih, zapadnomeđimurskih, plješivičkoprigorskih i donjosutlanskih govora (*ibid.*: 111).

Karta 3. Karta kajkavskoga narječja Mije Lončarića

3.3. Osnovne karakteristike kajkavskih govora

Kao što je već rečeno, za kajkavske je govore tipičan inventar od tri naglaska, a što se fonološke razine tiče, vokalizmi se svih kajkavskih govora izvode iz ishodišnoga hrvatskog vokalizma (usp. Lončarić 1996: 67 i Lončarić 2005: 114-115):

<i>i</i>	<i>u</i>		
<i>ě</i>			
<i>e</i>	<i>o</i>	<i>ę</i>	<i>ø</i>
<i>ə</i>			
<i>a</i>			

u kojem su *i*, *r*, *l* silabilni, a od kojega se u većini kajkavskih govora dobiva sljedeći vokalski sustav (*ibid.*):

<i>i</i>	<i>u</i>		
<i>ę</i>	<i>ø</i>		
<i>ę</i>	<i>ø</i>	<i>r</i>	<i>l</i>
<i>a</i>			

Što se suglasnika tiče, u većini su kajkavskih govora prisutne samo dvije palatalne afrikate, odnosno „srednje“ *č* i *ž*, po izgovoru između štokavskih *ć* i *č* te *đ* i *dž*. Većinom se čuva i *-l* kao gramatički morfem na kraju sloga (*imal*, *dobil*), a početno je *v-* otpalo pred *l-* (*lasi*). Skup *čr* se uglavnom čuva (*črn*) ili je prešao u *cr* (*crn*) (*ibid.*: 116).

Kao zajednička morfološka obilježja kajkavskih govora treba navesti gubljenje dvojine čiji se ostaci čuvaju u deklinaciji, gubljenje vokativa koji je zamijenjen nominativom te izjednačenje dativa, lokativa i instrumentala u množini. Uz infinitiv, u kajkavskom se čuva i supin kao dopuna glagolima kretanja (usp. *ibid.*: 116-119 i Lončarić 1996: 97-109).

Sintaksa i leksik kajkavskih govora najslabije su zastupljeni u istraživanjima, a slično stanje prati i druga dva hrvatska narječja. Ali, za razliku od čakavskoga i štokavskog, kajkavske riječi nisu, radi tada slavistima nejasnoga statusa kajkavštine, ušle niti u veliki Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* u mjeri u kojoj je to učinjeno s leksikom drugih narječja (usp. Lončarić 1996: 115-134). Srećom, takav propust se nadoknađuje izradom velikoga *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. Odluka je o izradi donesena 1936. godine, a s radom se počelo 1963. godine (usp. Vajs-Vinja 2008 305-306). Do danas je tiskano 13 svezaka, a zadnji je svezak *pristojnost-razbor* tiskan 2014. godine. Kako ovaj veliki projekt traje već velik broj desetljeća, očekivano se, u današnjem dobu tehnološkoga napretka, razmišlja i o samoj digitalizaciji Rječničkoga materijala (usp. *ibid.*).

3.4. Južnomoslavački govori

Kao što je već rečeno, temom ovoga diplomskog rada jest kajkavski govor mjesta Voloder. Prema Lončarićevoj klasifikaciji, voloderski govor pripada donjolonjskim, odnosno južnomoslavačkim dijalektima, a odgovarao bi Ivšićevu trećem tipu, tj. revolucionarnoj skupini kajkavskih govora.

3.4.1. Dosadašnja istraživanja moslavačkih kajkavskih govora

Prije nego što bude riječi o samom govoru, valja istaknuti dosadašnja istraživanja govora s područja Moslavine. Takvih nema mnogo, a njihov je pregled donijela Martina Kuzmić u svojoj doktorskoj disertaciji o južnomoslavačkim govorima (2008: 15-17). Najstariji je rad Mije Lončarića (1980-1981) u kojem opisuje fonološka, morfološka i prozodijska obilježja sjevernomoslavačkih kajkavskih govora. Lončarić je pisao i o kalničko-bilogorskoj štokavštini, čijem se području može pridružiti i Čazma o kojoj je Vesna Zvečević 1985. godine objavila rad s temom kajkavsko-štokavskih kontakata na čazmanskome području.

Godine 1993. u časopisu *Kaj* Stjepan Beleta iz Popovače objavljuje rad o leksikografiji moslavačke kajkavštine, a u knjizi *Kajkavsko narječje* (1996) Lončarić u nekoliko slučajeva piše o južnomoslavačkim govorima – smješta ih u donjolonjski dijalekt, navodi „pojavu nepomicanja siline prema početku riječi s metatonijskoga medijalnog cirkumfleksa“ (*ibid.*: 16) te spominje apsolutnu prejotaciju kao prisutnu u ovim govorima. Godine 1997. isti autor objavljuje rad o goranskim govorima koji su se, u skladu s migracijama stanovništva, pojavili i na području južne Moslavine. Željka Brlobaš za potrebe *Hrvatskoga jezičnog atlasa* istražuje repušnički govor te u radu iz 1999. godine opisuje fonologiju i morfolologiju suvremenoga govora ovoga mjesta, a zajedno s Marijanom Horvat i Ankicom Čilaš 2002. godine objavljuje rad o kutinskom govoru. U radu se autorice bave fonološkim i morfološkim osobitostima govora te njegovom tvorbom i leksikom. Uz to, prikazale su i govor mladih. Valja napomenuti kako je taj rad u velikoj mjeri bio poticaj za odabir južnomoslavačkoga dijalekta za temu ovoga diplomskog rada. Iste su autorice 2011. godine objavile članak *O fonološkim, morfološkim i leksičkim osobitostima kutinskoga govora*. Kuzmić navodi kako do njezine disertacije nije bilo dijalektoloških radova „(...) koji bi skupno prikazali fonologiju južnomoslavačkih kajkavskih govora pa je bilo potrebno to područje posebno istražiti.“ (*ibid.*) te kaže kako je na neistraženost toga područja upozorio i Mijo Lončarić još 1982. godine. Kuzmić je, uz disertaciju u kojoj istražuje fonološke karakteristike govora sela Osekova, Okešince i Kutinskoga sela, objavila više radova vezanih uz južnomoslavačke govore: *Proteza u južnomoslavačkim kajkavskim govorima Kutinskoga sela, Osekova i Okešince* (2005), *Istraživanje moslavačkih kajkavskih govora* (2006), *Fonološki sustav govora Struška* (2006), *Kratki naglasak u južnomoslavačkim kajkavskim govorima Kutinskoga sela, Osekova i Okešince* (2008), *Suglasnički sustav južnomoslavačkih kajkavskih govora* (2009), *Južnomoslavački kajkavski govori* (2011), *Jezik zbirke „Kajkavska lirika Moslavine“* (2012).

Sve u svemu, južnomoslavački govori nisu često bili predmetom dijalektoloških istraživanja, stoga je skromna pretpostavka da će ovaj diplomski rad barem malo upotpuniti cjelokupnu sliku o ovim dijalektima.

3.4.2. Voloderski govor

Kao što je već rečeno, govor sela Volodera pripada skupini južnomoslavačkih, odnosno donjolonjskih govora. Ti su dijalekti izdvojeni kao zasebni zahvaljujući pojavi regresivnoga pomaka metatonijskoga dugosilaznog (˘) naglaska sa središnjega sloga, npr. *posêkel* > *pòsekel*, *govêdina* > *gòvedina* te samoglasničkoj pojavi po kojoj se kontinuant

praslavenskoga nazala φ i slogotvornoga l izjednačila s u (Kuzmić 2008: 1, usp. Lončarić 1996:146).

Prema već prikazanoj *Karti kajkavskoga narječja* Mije Lončarića, donjolonjski dijalekt na sjeveru graniči sa sjevernomoslavačkim i gornjolonjskim dijalektima, na zapadu s turopoljskim, jugozapadno s vukomeričko-pokupskim kajkavskim dijalektom, a s drugih je strana u kontaktu sa štokavskim dijalektima. Upravo je kontakt sa štokavštinom jedna od zanimljivosti u istraživanju ovoga južnomoslavačkog govora. U poglavlju o samom mjestu rečeno je da je ono naselje u sastavu Grada Popovače, ali i da je za samo selo važna povezanost s Kutinom kao najvećim administrativnim i gospodarskim središtem u tom dijelu Sisačko-moslavačke županije. Gradska sredina znači susret s hrvatskim standardnim jezikom, a uslijed nekoliko migracija štokavskoga stanovništva u prošlosti, na domaće je kajkavsko stanovništvo dakako utjecao i njihov štokavski dijalekt.

4. Fonologija voloderskoga govora

U ovom se dijelu rada prikazuje fonološki opis govora temeljen na već spomenutom snimljenom materijalu. Opisuju se vokalizam, konsonantizam i prozodija, a svakom se određuju inventar, realizacija, distribucija i dijakronija. Uz primjere organskoga govora istaknuta su obilježja vrste riječi te njihova standardna varijanta.

4.1. Vokalizam

4.1.1. Inventar

Samoglasnički sustav voloderskoga govora ima šest samoglasnika u dugim i šest samoglasnika u kratkim slogovima, a osim njih, slogotvorni su i sonanti \bar{r} i \bar{l} , uz koje se ne pojavljuju popratni samoglasnici.

Dugi (naglašeni) slog

\bar{i}	\bar{u}
\bar{e}	\bar{o}
$\bar{\epsilon}$	\bar{a}

Kratki (naglašeni i nenaglašeni) slog

i	u
e	o
ϵ	a

4.1.2. Realizacija

Zatvoreni samoglasnik *ɐ*

- u dugom naglašenom slogu /*ě*/
[*těsto*] 'tijesto' im. N jd. s.r., [*brěge*] 'bregove' im. A mn. m. r., [*v zděncu*] 'u zdencu' im. L jd. m. r., [*lěpo*] 'lijepo' pril., [*měsiti*] 'mijesiti' inf., [*měsilo*] 'mijesilo' gl. prid. rad. jd. s. r.
- u kratkom naglašenom slogu /*ĕ*/
[*oběda*] 'objed' im. A jd. m. r., [*rěči*] 'reći' inf., [*zěti*] 'uzeti' gl. inf., [*ocvětěju*] 'ocvatu' gl. prez. mn. 3. l., [*zěmem*] 'uzmem' gl. prez. jd. 1. l., [*gdě*] 'gdje' pril.
- u nenaglašenom slogu /*e*/
[*věter*] 'vjetar' im. N jd. m. r., [*sváčěga*] 'svačega' zam. G, [*živěli smo*] 'živjeli smo' gl. perf. mn. 1.l., [*pregrádio je*] 'pregradio je' gl. perf. jd. 3. l., [*preživěli smo*] 'preživjeli smo' gl. perf. mn. 1. l., [*mōčěna*] 'močena' gl. prid. trp. jd. ž. r.

U govoru često, pod utjecajem standarda, dolazi do novije pojave fakultativne neutralizacije zatvorenoga *ɐ* u srednje *e*:

- u naglašenom slogu
[*cjěv*] 'cijev' im. N jd. ž. r., [*mljěto*] 'mljeveno' gl. prid. trp. jd. s. r.
- u zanaglasnoj poziciji
[*žěludec*] 'želudac' im. N jd. m. r., [*tjěden*] 'tjedan' im. A jd. m. r., [*pějest*] 'pojesti' gl. inf.
- rjeđe u prednaglasnoj poziciji (usp. Kuzmić 2008: 19)
[*popevāti*] 'pjevati' gl. inf.

Otvoreni samoglasnik *ɐ*

- u dugom naglašenom slogu /*ē*/
[*pēcī*] 'peći' im. L jd. ž. r., [*zdēnec*] 'zdenac' im. A jd. m. r., [*pēcēne*] 'pečenje' im. A jd. s. r., [*svētē*] 'svete' prid. G jd. ž. r., [*pēt*] 'pet' gl. br., [*lēči*] 'leći' gl. inf.
- u kratkom naglašenom slogu /*ĕ*/
[*tjĕden*] 'tjedan' im. A jd. m. r., [*sĕlo*] 'selo' im. N jd. s. r., [*sĕ*] 'sve' zam. N jd. s. r., [*jĕsti*] 'jesti' gl. inf., [*vĕli*] 'veli/ kaže' gl. prez. jd. 3. l., [*zĕti*] 'uzeti' gl. inf.

- u nenaglašenom slogu /*e*/
[gũske] 'guske' im. A mn. ž. r., [žėlũdec] 'želudac' im. N jd. m. r., [svėtė] 'svete' prid. G jd. ž. r., [šõpane] 'šopane' prid. G jd. ž. r., [zrãstėju] 'izrastu' gl. prez. mn. 3. l., [prėživėli smo] 'preživjeli smo' gl. perf. mn. 1. l.

I kod otvorenoga *e* često dolazi do neutralizacije u srednje *e*:

- u naglašenom slogu
[svė] 'sve' zam. A jd. s. r., [bėz] 'bez' prij.
- u zanaglasnoj poziciji
[nõge] 'noge' im. A mn. ž. r., [jãjce] dem. od 'jaje' im. A jd. s. r., [põjest] 'pojesti' gl. inf., [dvãdeset] 'dvadeset' gl. br.
- rjeđe u prednaglasnoj poziciji
[debėle] 'debele' prid. A mn. m. r.

Potvrđen je jedan primjer u kojem se naglašeno *ē* ostvaruje kao dvoglasnik /*ie*/ (usp. Kuzmić 2008: 20):

[criėva] 'crijeva' im. N mn. s. r., [criėvima] 'crijevima' im. I mn. s. r.

Kako je riječ o fakultativnoj pojavi, govornik – kod kojega je zabilježena – također govori i [crėva] 'crijeva' im. A mn. s. r.

Samoglasnik *a*

U dugom se naglašenom slogu samoglasnik *a* ostvaruje i kao zatvoreno *ā* i kao srednje *ā̃*. Razlika se u voloderskom govoru, pod utjecajem novoštokavskih govora i standardnoga jezika, sve manje čuva (usp. Horvat, Brlobaš, Čilaš 2002: 387).

- realizacija /*ā̃*/ ²
[stal'āžā] 'ormar s policama' im. N jd. ž. r., [dān] 'dan' im. A jd. m. r., [mrāk] 'mrak' im. N jd. m. r., [stāra] 'stara' prid. N jd. ž. r., [dvā] 'pet' gl. br.
- realizacija /*ā*/
[dān] 'dan' im. A jd. m. r., [rādītė] 'radite' gl. prez. mn. 2. l., [zapisāva] 'zapisuje' gl. prez. jd. 3. l., [znā] 'zna' gl. prez. jd. 3. l., [zrãstėju] 'izrastu' gl. prez. mn. 3. l., [bi oprāla] 'bi oprala' kond. I. jd. 3. l. ž. r.

² *a* pomaknuto nazad – glas između *a* i *o* (bliže *a*)

U kratkom se slogu, naglašenom i nenaglašenom, samoglasnik *a* redovito ostvaruje kao srednje *a*.

- u kratkom naglašenom slogu
[bábica] hip. od 'baba', im. N jd. ž. r., [naprāviti] 'napraviti' gl. inf., [káj] 'što' upitno-odnosna zam.
- u kratkom nenaglašenom slogu
[kúxat] 'kuhati' gl. inf., [fāmīliju] 'obitelj' im. A jd. ž. r.

Samoglasnik *o*

Kao što je slučaj sa samoglasnikom *a*, i samoglasnik se *o* u dugom naglašenom slogu realizira i kao zatvoreno *ō* i kao srednje *ō*, pod utjecajem štokavštine i standarda.

- realizacija /*ō*/³
[rôže] 'ruže' im. N mn. ž. r., [môj] 'moj' zam. N jd. m. r., [šôpalo] 'šopalo' gl. prid. rad. jd. s. r.
- realizacija /*ō*/
[grôzđę] 'grožđe' zb. im. N jd. s. r., [tô] 'to' zam. N jd. s. r., [šôpańę] 'šopanje' gl. im., [môram] 'moram' gl. prez. jd. 1. l.

U kratkom se slogu, naglašenom i nenaglašenom, samoglasnik *o* redovito ostvaruje kao srednje *o*.

- u kratkom naglašenom slogu
[majstòrica] 'majstorica' im. N jd. ž. r., [kròmpir] 'krumpir' im. A jd. m. r., [bòlšęga] 'boljega' prid. u komp. G jd. s. r.

Zabilježena je i pojava gdje se kratki naglašeni *o* ostvaruje kao zatvoreni samoglasnik *o*, ali je takav ostvaraj rijedak (usp. Kuzmić 2008: 22):

[mòčęna] 'močena' gl. prid. trp. jd. ž. r., [šòpala] 'šopala' gl. prid. rad. jd. ž. r.
te nije dosljedno proveden:

[šòpale] 'šopale' gl. prid. rad. mn. ž. r.

Također su zabilježeni dvojni primjeri u ostvaraju priloga *koliko* i *toliko* – [kùliko] i [kòliko] uz [kòlko] – gdje dolazi do otpadanja samoglasnika u nenaglašenoj poziciji u riječi –

³ glas između *o* i *u* (bliže *o*)

te [tùliko] i [tòliko]. Ovdje je riječ o zamjeni *o > u* koja je vjerojatno posljedica zatvaranja samoglasnika *o* i u kratkom naglašenom slogu.

- u kratkom nenaglašenom slogu

[gʲlo] 'grlo' im. A jd. s. r., [lêpo] 'lijepo' pril., [popījɛ] 'popije' gl. prez. jd. 3. l.

Samoglasnik *u*

U ovom se govoru realizira srednje *u* u naglašenom i nenaglašenom slogu:

[mûž] 'muž' im. N jd. m. r., [ûsta] 'usta' im. pl. t. G mn. s. r., [gûske] 'guske' im. A mn. ž. r., [cêlu] 'cijelu' prid. A jd. ž. r., [klùn] 'kljun' im. A jd. m. r., [kùxińɛ] 'kuhinje' im. G jd. ž. r., [je čùl] 'je čuo' gl. perf. jd. 3. l., [kurùza] reg. 'kukuruz' im. N jd. ž. r., [pìknula] 'posadila' gl. prid. rad. jd. ž. r.

Samoglasnik *i*

Samoglasnik se *i* ostvaruje kao srednje *i* u naglašenom i nenaglašenom slogu:

[stojĩ] 'stoji' gl. prez. jd. 3. l., [zvoniĩ] 'zvoni' gl. prez. jd. 3. l., [živĩ] 'živi' gl. prez. jd. 3. l., [cĩrkva] 'crkva' im. N jd. ž. r., [familiju] 'obitelj' im. A jd. ž. r., [slično] 'slično' pril., [iti] 'ići' gl. inf., [zapisáva] 'zapisuje' gl. prez. jd. 3. l.

Slogotvorno *r*

- u dugom naglašenom slogu /r̄/
- [t̄s̄jem] 'trsjem' zb. im. I jd. s. r., [c̄fkve] 'crkve' im. G jd. ž. r., [c̄fni] 'crni' prid. N mn. m. r., [ḡdo] reg. 'ružno' pril.
- u kratkom naglašenom slogu /ṛ/
- [ḅdu] 'brdu' im. L jd. s. r., [ḍvenom] 'drvenom' prid. L jd. m. r., [ḍžali smo] 'držali smo' gl. perf. mn. 1. l., [p̣voga] 'prvoga' prid. (red. br.) G jd. m. r., [vṛlo] 'vrlo' čest.
- u nenaglašenom slogu /r̩/
- [nájpr̩vo] 'najprije' pril., [pov̩ršini] 'površini' im. L jd. ž. r., [opt̩rgāvati] 'obrezivati' gl. inf., [zaf̩rkávaju] 'zezaju' gl. prez. mn. 3. l.

Valja istaknuti i primjere u kojima se uz *r* fakultativno pojavljuju popratni samoglasnici, odnosno ono gubi slogotvornost:

[cĩrkva] 'crkva' supostoji uz [c̣rkva] i [c̄fkve], [dṛvo] 'drvo' uz [ḍvo].

Zaključno, u navedenom se inventaru voloderskoga govora mnoge izvorne samoglasničke crte mijenjaju u realizaciji pod utjecajem standardnoga jezika i pridošlih novoštokavskih govora. U skladu s tim, ne čuva se uvijek razlika između zatvorenih i otvorenih samoglasnika pa supostoje oblici poput *sĕdeti* i *sēdeti*, *pĕvati* i *pēvati*, *pĕt* i *pēt*, *spĕvati* i *spēvati* te *nôs* i *nôš* (Horvat, Brlobaš, Čilaš 2002: 387). Kod govornika u ovom istraživanju ne može se istaknuti životna dob kao razlog mijenjanja kajkavskoga inventara jer su kod njih promjene fakultativne. Valja jedino istaknuti da su neutralizacije u srednje štokavske samoglasnike češće kod vokala *a* i *o*, nego kod *e* gdje je razlika između otvorenoga i zatvorenog vokala dobro očuvana (usp. Kuzmić 2008: 22).

4.1.3. Distribucija

Dugi su samoglasnici uvijek naglašeni, dok kratki mogu biti naglašeni i nenaglašeni. Svi se samoglasnici ostvaruju na svim mjestima u riječi – u naglašenom, zanaglasnom i prednaglasnom položaju (usp. Brlobaš 1999: 78).

Proteza je jedno od najkarakterističnijih obilježja kajkavskih govora, a zastupljena je i u voloderskom govoru. Kuzmić (2005: 88) navodi kako su u južnomoslavačkim govorima potvrđeni protetski suglasnici *v* i *j*, a tako je i u ovom kajkavskom govoru. Kuzmić navodi i protetsko *x* kao zastupljeno, ali kod govornika voloderskoga govora ono u ovom istraživanju nije zabilježeno.

Protetsko se *v* pojavljuje na početku riječi, ispred samoglasnika *u*:

[*vûxa*] 'uši' im. N mn. ž. r., [*vûgorkę*] 'krastavce' im. A mn. m. r., [*vûdri*] 'udri' gl. imp.

Zanimljiv je oblik [*vûžęc*] 'ujak' im. N jd. m. r. Naime, Kuzmić (*ibid.*: 91) u svom istraživanju bilježi isključivo oblike [*vûjęc*] i [*vûjęc*] za ujaka u istraživanim južnomoslavačkim govorima. Protetsko je *v* također zabilježeno u imenici koja označuje blagdan Uskrs – [*Vûžęm*].

Protetsko *j* obično dolazi u korijenu riječi, ispred inicijalnoga etimološkog *o* (usp. Kuzmić 2008: 23):

[*jòbluk*] 'prozor' im. N jd. m. r., [*jormâr*] 'ormar' im. N jd. m. r., [*jõğęn*] 'oganj' im. N jd. m. r., [*jólję*] 'ulje' im. N jd. s. r., [*jòbęd*] 'objed' im. N jd. m. r.

Pod utjecajem standarda i novoštokavskih govora, kod govornika se pojavio i primjer u kojem se protetsko *j* ne pojavljuje – [*ótęc*] 'otac' im. N jd. m. r., umjesto pretpostavljenoga [*jótęc*].

Potvrđen je jedan primjer prejotacije ispred inicijalnoga *a* – [*Jánica*], a nije potvrđena prejotacija ispred *e* i *i* te, u ovom govoru, lične i pokazne zamjenice nemaju prejotaciju za treće lice jednine (usp. Kuzmić 2005: 90). Lončarić (1996: 81) navodi kako su u južnoj

Moslavini najrjeđi govori s apsolutnom prejotacijom, a Kuzmić (2008: 44) piše kako je temeljem vlastitih istraživanja došla do zaključka da „u današnjim južnomoslavačkim govorima nema apsolutne prejotacije, što ne znači da nekada nije postojala“.

Zabilježeni su i primjeri uklanjanja zijeve ili hijata u voloderskom govoru (usp. Kuzmić 2008: 25). Uklanjanje zijeve umetanjem intervokalnoga *x* – [māxune] 'mahune' im. N mn. ž. r. – te stezanjem u primjerima: [jĕmput] 'jedanput', [mām] < mahom 'odmah' pril., [nâj rĕči!] 'nemoj reći!' gl. imp.

Poluglas *šva* (ə) se u jednorječnici *dandanas* ostvaruje dvojako, odnosno supostoje oblici s *ĕ* i *a* u pojedinačnim primjerima:

kao zatvoreno *ĕ*, očekivano u kajkavskom govoru [dĕndenĕs] 'dandanas' pril.

kao *a*, pod utjecajem standarda i novoštokavskih govora [dāndanas] 'dandanas' pril.

4.1.4. Dijakronija

Navedeni samoglasnički inventar nastao je iz starohrvatskoga samoglasničkog sustava. U nastavku će se navesti podrijetlo svakoga od vokala voloderskoga govora.

Samoglasnik *ĕ*

Dugi zatvoreni samoglasnik *ĕ* potječe od:

- refleksa dugoga *jata* (*ě*):
[brĕge] 'bregove' im. A mn. m. r., [tĕsto] 'tijesto' im. N jd. s.r., [lĕpo] 'lijepo' pril., [mĕsiti] 'mijesiti' inf., [mĕsilo] 'mijesilo' gl. prid. rad. jd. s. r.
- kratkoga *jata* (*ĕ*) u naknadno produženim slogovima: [dĕlala] 'radila' gl. prid. rad. jd. ž. r.
- sekundarnoga *ĕ* < *ī* u sufiksu *-ĕr*: [krompĕr] i [krumpĕr] 'krumpir' im. N jd. m. r.
- poluglasa *šva* (ə): [v zdĕncu] 'u zdencu' im. L jd. m. r., [dĕn] 'dan' im. N jd. m. r., [dĕnĕs] 'danas' pril.

U oglednim tekstovima postoje i primjeri u kojima se dugi zatvoreni *ĕ* pojavljuje na mjestu nosnoga samoglasnika *ĕ*: [rĕd] 'red' im. A jd. m. r.

Samoglasnik *ĕ*

Kratki zatvoreni samoglasnik *ĕ* potječe od:

- kratkoga *jata* (*ĕ*) u naglašenoj i nenaglašenoj poziciji:

[*oběda*] 'objed' im. A jd. m. r., [*rěči*] 'reći' inf., [*ocvĕtĕju*] 'ocvatu' gl. prez. mn. 3. l., [*gdĕ*] 'gdje' pril., [*vĕtĕr*] 'vjetar' im. N jd. m. r., [*sŭsĕde*] 'susjede' im. G jd. ž. r.

- poluglasa *šva* (ə) u naglašenoj i nenaglašenoj poziciji:

[*měše*] 'mise' im. G jd. ž. r., [*dĕnĕs*] 'danas' pril., [*svāčĕga*] 'svačega' zam. G, [*vĕtĕr*] 'vjetar' im. N jd. m. r.

U oglednim tekstovima postoje i primjeri u kojima se kratki zatvoreni *ĕ* pojavljuje na mjestu nosnoga samoglasnika *ĕ*: [*zĕti*] 'uzeti' gl. inf., [*zĕmem*] 'uzmem' gl. prez. jd. 1. l., [*jajĕtom*] 'jajetom' im. I jd. s. r.

Samoglasnik *ĕ̄*

Dugi otvoreni samoglasnik *ĕ̄* potječe od:

- dugoga nosnog samoglasnika *ĕ̄*:

[*svĕtĕ*] 'svete' prid. G jd. ž. r., [*pĕt*] 'pet' gl. br.

- kratkoga *e* u naknadno produženom slogu:

[*pĕči*] 'peći' im. L jd. ž. r., [*pĕčĕne*] 'pećenje' im. A jd. s. r., [*lĕči*] 'leći' gl. inf., [*pĕrje*] 'perje' zb. im. N jd. s. r.

Samoglasnik *ĕ*

Kratki otvoreni samoglasnik *ĕ* potječe od:

- kratkoga nosnog samoglasnika *ĕ*:

[*zĕti*] 'uzeti' gl. inf., [*jĕzik*] 'jezik' im. N jd. m. r.

- kratkoga *jata* (ĕ):

[*tjĕden*] 'tjedan' im. A jd. m. r., [*rĕči*] 'reći' gl. inf.

- starohrvatskoga *e*:

[*sĕlo*] 'selo' im. N jd. s. r., [*vĕli*] 'veli/ kaže' gl. prez. jd. 3. l., [*žĕlŭdec*] 'želudac' im. N jd. m. r.

- kratkoga starohrvatskog *a*:

[*jĕsti*] 'jesti' gl. inf.

U oglednim tekstovima postoje i primjeri u kojima se kratki otvoreni *ĕ* pojavljuje na mjestu poluglasa *šva* (ə): [*sĕ*] 'sve' zam. N jd. s. r., te jedan primjer u kojem se *ĕ* u prefiksu *prĕ-* javlja s ikavskim refleksom *jata*: [*priklopilo se*] 'preklopilo se' gl. prid. rad. jd. 3. l., gdje je vjerojatno riječ o slučajnosti kod govornika.

Samoglasnik *ā*

Dugi samoglasnik *a* potječe od:

- staroga dugog *ā*:
[stāra] 'stara' prid. N jd. ž. r., [mrāk] 'mrak' im. N jd. m. r., [znā] 'zna' gl. prez. jd. 3. l., [rādite] 'radite' gl. prez. mn. 2. l., [zrāsteju] 'izrastu' gl. prez. mn. 3. l.
- poluglasa *šva* (ə) u naknadno produženom slogu:
[dān] 'dan' im. A jd. m. r., [bi oprāla] 'bi oprala' kond. I. jd. 3. l. ž. r., [zapisāva] 'zapisuje' gl. prez. jd. 3. l.

Samoglasnik *a*

Kratki samoglasnik *a* potječe od:

- starohrvatskoga kratkog *a*:
[bābica] hip. od 'baba', reg. im. N jd. ž. r., [naprāviti] 'napraviti' gl. inf., [kūxat] 'kuhati' gl. inf.
- poluglasa *šva* (ə):
[kāj] 'što' upitno-odnosna zam., [sād] 'sad' pril.
- kratkoga nosnog samoglasnika *ę*:
Nema izravnih potvrda u ovom istraživanju, ali kao primjer se u literaturi navodi [jáčmęn] (usp. Horvat, Brlišaš, Čilaš 2002: 386 i Kuzmić 2008: 54).

Samoglasnik *ō*

Dugi samoglasnik *ō* potječe od:

- staroga dugog *ō*:
[mōj] 'moj' zam. N jd. m. r., [grōzđę] 'grožđe' zb. im. N jd. s. r., [mōram] 'moram' gl. prez. jd. 1. l.

Samoglasnik *o*

Kratki samoglasnik *o* potječe od:

- staroga *o* u naglašenoj i nenaglašenoj poziciji:
[gʰlo] 'grlo' im. A jd. s. r., [kotâč] 'kotač' im. N jd. m. r.

Samoglasnik *ū*

Dugi samoglasnik *ū* potječe od:

- staroga *u*:
[*ūsta*] 'usta' im. pl. t. G mn. s. r., [*gūliti*] 'guliti' gl. inf.
- dugoga nosnog samoglasnika *ō*:
[*mūž*] 'muž' im. N jd. m. r., [*gūske*] 'guske' im. A mn. ž. r.
- dugoga starohrvatskoga slogotvornog *ȳ*:
[*dūgo*] 'dugo' pril., [*sūncę*] 'sunce' im. N jd. s. r.
- poluglasa *šva* (ə) u naknadno produženom slogu:
[*Vūžęm*] 'Uskrs' im. N jd. m. r.

Samoglasnik *u*

Kratki samoglasnik *u* potječe od:

- staroga kratkog *u*:
[*klùn*] 'kljun' im. A jd. m. r., [*je čùl*] 'je čuo' gl. perf. jd. 3. l., [*kùhińę*] 'kuhinje' im. G jd. ž. r.
- kratkoga nosnog samoglasnika *o*:
[*gùska*] 'guska' im. N jd. ž. r., [*rùbaču*] 'košulju' im. A jd. ž. r.
- kratkoga starohrvatskoga slogotvornog *ǫ*:
[*pùn*] 'pun' prid. N jd. m. r., [*jábuke*] 'jabuke' im. A mn. ž. r.
- poluglasa *šva* (ə):
[*vù*] 'u' prij.

Samoglasnik *ī*

Dugi samoglasnik *ī* potječe od:

- dugoga starohrvatskog *i*:
[*mī*] 'mi' zam. mn. 1. l., [*krīla*] 'krila' im. N mn. s. r., [*stojī*] 'stoji' gl. prez. jd. 3. l., [*zvonī*] 'zvoni' gl. prez. jd. 3. l., [*živī*] 'živi' gl. prez. jd. 3. l.

Samoglasnik *i*

Kratki samoglasnik *i* potječe od:

- staroga kratkog *i* u naglašenom i nenaglašenom položaju:
[iti] 'ići' gl. inf., [familiju] 'obitelj' im. A jd. ž. r., [slično] 'slično' pril., [zapisâva] 'zapisuje' gl. prez. jd. 3. l.

Slogotvorno *ř*

U govoru se čuva dugo slogotvorno *ř* nastalo od starohrvatskoga dugoga *i* i kratkog *ř*:
[třsřem] 'trsjem' zb. im. I jd. s. r., [cřkvę] 'crkve' im. G jd. ž. r., [cřni] 'crni' prid. N mn. m. r., [gřdo] reg. 'ružno' pril.

Slogotvorno *ř*

Kratko je slogotvorno *ř* nastalo od kratkoga staroga slogotvornog *ř* u naglašenom i nenaglašenom slogu:

[břdu] 'brdu' im. L jd. s. r., [dřvenom] 'drvenom' prid. L jd. m. r., [dřžali smo] 'držali smo' gl. perf. mn. 1. l., [přvoga] 'prvoga' prid. (red. br.) G jd. m. r., [vřlo] 'vrlo' čest., [nájprvo] 'najprije' pril., [povřšini] 'površini' im. L jd. ž. r., [optřgāvati] 'obrezivati' gl. inf., [zafřkāvaju] 'zezaju' gl. prez. mn. 3. l.

4.2. Konsonantizam

4.2.1. Inventar

Suglasnički je inventar voloderskoga govora tipičan kajkavski sustav s 24 suglasnika, među kojima je 8 sonanata i 16 šumnika:

Sonanti				Šumnici			
<i>v</i>		<i>m</i>		<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>	<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>j</i>	<i>ļ</i>		<i>ń</i>	<i>c</i>	<i>č</i>	<i>s</i>	<i>z</i>
				<i>ć</i>	<i>č̣</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>
				<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	

4.2.2. Realizacija

Sonant *v*

[*vañkuš*] 'jastuk' im. N jd. m. r., [*cjêv*] 'cijev' im. N jd. ž. r., [*sváčęga*] 'svačęga' zam. G jd., [*vlęči*] 'vući' gl. inf., [*ocvętęju*] 'ocvatu' gl. prez. mn. 3. l., [*živci*] 'živci' im. N mn. m. r.

Sonant *j*

[*jélo*] 'jelo' im. A jd. s. r., [*jějce*] dem. od 'jaje' im. A jd. s. r., [*nâjpřvo*] 'najprije' pril., [*nękaj*] 'nešto' zam., [*jęsti*] 'jesti' gl. inf., [*dôjde*] 'dođe' gl. prez. jd. 3. l.

U govoru je prisutan poluvokalni izgovor *j* u sekundarnom skupu sa *ž*: [*Bôžii*] 'Božji' prid. A jd. m. r.

Sonant *l*

[*jârli*] 'kukuruzno brašno' im. G mn. m. r., [*cęlu*] 'cijelu' prid. A jd. ž. r., [*bi bôlel*] 'bi bolio' kond. I. jd. 3. l. m. r.

U govoru su prisutni i primjeri palataliziranoga umekšanog *l'*:

[*živęli smo*] 'živjeli' gl. perf. mn. 1. l., [*dřžali smo*] 'držali smo' gl. perf. mn. 1. l., [*stal'ęža*] 'ormar s policama' im. N jd. ž. r.

Sonant *l̥*

[*l̥uska*] 'ljuska' im. N jd. ž. r., [*l̥ûdima*] 'ljudima' im. I mn. m. r., [*zûbłati*] 'grabljati' gl. inf.

Iako je u voloderskom govoru sonant *l̥* potvrđen, česti su i primjeri depalatalizacije koja nije dosljedno provedena, što potvrđuje i prisutnost staroga stanja uz novije – nastalo pod utjecajem štokavskih govora i standarda:

[*kl̥un*] 'kljun' im. N jd. m. r., [*bólšęga*] 'bolje' pril.

Također je prisutna i pojava u kojoj se sonant *l̥* pojavljuje nesliveno kao sekundarni skup *lj*:

[*nâpravljęna*] 'napravljena' gl. prid. trp. jd. ž. r., [*mljęto*] 'mljeveno' gl. prid. trp. jd. s. r., ali se mogu istaknuti i dvojni slučajevi u kojima dolazi do oba ostvaraja u istom primjeru:

[*orgul̥âš*] i [*orguljâš*] 'orguljaš' im. N jd. m. r.

Sonant *r*

[*pɛ̃rjɛ*] 'perje' zb. im. N jd. s. r., [*kurûza*] 'kukuruza' im. N jd. ž. r., [*traxtîr*] 'lijevak' im. N jd. m. r., [*rɛ̃či*] 'reći' gl. inf., [*naprâviti*] 'napraviti' gl. inf., [*gûrala*] 'gurala' gl. prid. rad. jd. ž. r.

Sonant *m*

[*kròmpir*] 'krumpir' im. N jd. m. r., [*majstòrica*] 'majstorica' im. N jd. ž. r., [*mɛ̃siti*] 'mijesiti' gl. inf., [*stojîm*] 'stojim' gl. prez. jd. 1. l., [*mòčena*] 'močena' gl. prid. trp. jd. ž. r.

Sonant *n*

[*klùn*] 'kljun' im. N jd. m. r., [*nàmɛštaja*] 'namještaja' im. G jd. m. r., [*nâs*] 'nas' zam. G mn., [*pûnu*] 'punu' prid. A jd. ž. r., [*znâla*] 'znala' gl. prid. rad. jd. ž. r., [*pîknula*] 'posadila' gl. prid. rad. jd. ž. r.

Nazalni se sonant *n* ispred šumnika *k* ostvaruje u svojoj velarnoj varijanti *ŋ* (Brlobaš 1999: 81):

[*bâŋka*] 'banka' im. N jd. ž. r., [*òpaŋki*] 'opanci' im. N mn. m. r., [*Âŋka*] 'Anka' os. ime

Sonant *ŋ*

[*vâŋkuši*] 'jastuci' im. N mn. m. r., [*kùxiŋɛ*] 'kuhinje' im. G jd. ž. r., [*dânašni*] 'današnji' prid. N jd. m. r., [*ŋîxal*] 'ŋjihao' gl. prid. rad. jd. m. r., [*šôpaŋɛ*] 'šopanje' gl. im.

Šumnik *b*

[*bâbica*] hip. od 'baba', reg. im. N jd. ž. r., [*obîṭɛli*] 'obitelji' im. G jd. ž. r., [*obêda*] 'objed' im. A jd. m. r., [*zûbḷati*] 'grabljati' gl. inf., [*zrîbam*] 'izribam' gl. prez. jd. 1. l.

Šumnik *c*

[*cîrkva*] 'crkva' im. N jd. ž. r., [*žîvci*] 'živci' im. N mn. m. r., [*žɛ̃ludɛc*] 'želudac' im. N jd. m. r., [*ocvêṭɛju*] 'ocvatu' gl. prez. mn. 3. l.

Šumnik *č*

Palatodentalna afrikata *č* označava glas srednje „tvrdoće“, glas između *č* i *ć*.
[věčer] 'večer' im. A jd. ž. r., [pêč] 'peć' im. N jd. ž. r., [očistiti] 'očistiti' gl. inf., [vlêči] 'vući' gl. inf.

Šumnik *d*

[tjêden] 'tjedan' im. A jd. m. r., [dân] 'dan' im. A jd. m. r., [divãnila] 'razgovarala' gl. prid.rad. jd. ž. r., [dêlala] 'radila' gl. prid.rad. jd. ž. r.

Šumnik *ž*

Palatodentalna afrikata *ž* označava glas srednje „tvrdoće“ – glas između *ž* (*dž*) i *ǰ* (*đ*), a u ovom je istraživanju potvrđena s nekoliko primjera: [lêža] 'leđa' im. pl. t. im. N mn. s. r., [gòspoža] 'gospođa' im. N jd. ž. r. Pojava šumnika *ž* inače je uglavnom rijetka, a najčešća je u posuđenicama (pr. *tur.* [žuveč] 'đuveč').

Šumnik *f*

[kròf] 'krov' im. N jd. m. r., [familije] 'obitelji' im. L jd. ž. r., [šlãfom] 'crijevom' im. I jd. m. r., [zafřkãvali] 'zezali' gl. pril. rad. mn. m. r., [fãla] 'hvala' gl. pril.

Šumnik *g*

[gũske] 'guske' im. A mn. ž. r., [nòge] 'noge' im. A mn. ž. r., [gũrala] 'gurala' gl. prid. rad. jd. ž. r.

Šumnik *x*

[traxtîr] 'lijevak' im. N jd. m. r., [xãjde] 'hajde' uzv., [skùxali] 'skuhalo' gl. prid. rad. mn. m. r., [jũxe] 'juhe' im. A mn. ž. r., [xlãdetina] 'hladetina' im. N jd. ž. r.

Šumnik *k*

[cîrkva] 'crkva' im. N jd. ž. r., [kròf] 'krov' im. N jd. m. r., [zafřkãvali] 'zezali' gl. pril. rad. mn. m. r.

Šumnik *p*

[*pêrjê*] 'perje' zb. im. N jd. s. r., [*naprâviti*] 'napraviti' gl. inf., [*prêgrâdio je*] 'pregradio je' gl. perf. jd. 3. l., [*prêživêl'i smo*] 'preživjeli smo' gl. perf. mn. 1. l.

Šumnik *s*

[*têsto*] 'tijesto' im. N jd. s.r., [*brêge*] 'bregove' im. A mn. m. r., [*v zdêncu*] 'u zdencu' im. L jd. m. r., [*lêpo*] 'lijepo' pril., [*mêsiti*] 'mijesiti' inf., [*očistiti*] 'očistiti' gl. inf.

Šumnik *š*

[*vâñkuši*] 'jastuci' im. N mn. m. r., [*dânašnji*] 'današnji' prid. N jd. m. r., [*šôpañe*] 'šopanje' gl. im., [*površini*] 'površini' im. L jd. ž. r.

Šumnik *t*

[*tjêden*] 'tjedan' im. A jd. m. r., [*traxtîr*] 'lijevak' im. N jd. m. r., [*nâmeštaja*] 'namještaja' im. G jd. m. r., [*optŕgâvati*] 'obrezivati' gl. inf.

Šumnik *ž*

Zvučna dentalna afrikata *ž* parnjak je bezvučnom *c* (pr. [*bêžga*] 'bazga') i tipična je za južnomoslavački kajkavski samoglasnički inventar (usp. Kuzmić 2008: 68). Usprkos tome, u ovom istraživanju nisu pronađeni primjeri u kojima se ovaj glas ostvaruje.

Šumnik *z*

[*kurûza*] 'kukuruza' im. N jd. ž. r., [*zûblati*] 'grabljati' gl. inf., [*zrîbam*] 'izribam' gl. prez. jd. 1. l., [*zafŕkâvaju*] 'zezaju' gl. prez. mn. 3. l.

Šumnik *ž*

[*stal'ãža*] 'ormar s policama' im. N jd. ž. r., [*živci*] 'živci' im. N mn. m. r., [*žêlûdec*] 'želudac' im. N jd. m. r., [*prêživêl'i smo*] 'preživjeli smo' gl. perf. mn. 1. l.

4.2.3. Distribucija

Svi se samoglasnici ostvaruju na svim mjestima u riječi – u naglašenom, zanaglasnom i prednaglasnom položaju. Iznimka su slučajevi u kojima se zvučni šumnici zamjenjuju svojim bezvučnim parnjacima na kraju riječi pa dolazi do ukidanja opreke po zvučnosti:

[vrâk] 'vrag' im. N jd. m. r., [sat kat je vrûčę] 'sad kad je vruće'.

Kao što je već rečeno, na ovaj govor uvelike utječu standard i novoštokavski govori, tako da su u istraživanju prisutni i primjeri u kojima se zvučni šumnici nalaze na kraju riječi: [mûž] 'muž' im. N jd. m. r., [zûb] 'zub' im. N jd. m. r.

Sonant *v* se također zamjenjuje svojim bezvučnim parnjakom *f* na kraju riječi:

[kròf] 'krov' im. N jd. m. r., [jârlof] 'kukuruzno brašno' im. G mn. m. r., [Miroslaf] 'Miroslav' os. ime,

te se obezvučuje ispred bezvučnih šumnika: [*f* kòjem] 'u kojem', [nafč'iti] 'naučiti' gl. inf. Unatoč tome, u govoru je više primjera u kojima ne dolazi do obezvučenja *v* na kraju riječi i ispred bezvučnih šumnika: [kròv] 'krov' im. N jd. m. r., [cjêv] 'cijev' im. N jd. ž. r., [pod brêgov s tŕsjem] 'brijega' im. G jd. m. r. Zabilježeni su i primjeri u kojima *v* ispada na početku riječi: [nùk] 'unuk' im. N jd. m. r., [sàku] 'svaku' zam. A jd. ž. r., [zêti] 'uzeti' gl. inf., a riječ je o sonantu *v* iz skupine *və-*.

Šumnik *x* se većinom čuva u svim pozicijama u riječi:

[xlâdetina] 'hladetina' im. N jd. ž. r., [xâjde] 'hajde' uzv., [skùxali] 'skuhamo' gl. prid. rad. mn. m. r., [jûxe] 'juhe' im. A mn. ž. r., [traxtîr] 'lijevak' im. N jd. m. r., [krùx] 'kruh' im. N jd. m. r.,

ali ima i primjera u kojima on ispada: [lâdetina] 'hladetina' im. N jd. ž. r., [ôčeš] 'hoćeš' gl. prez. jd. 2. l., [mâune] 'mahune' im. N mn. ž. r.

Sonant *l* se većinom čuva na kraju riječi i na kraju sloga u imenicama, pridjevima i glagolskom pridjevu radnom, ali je, pod utjecajem štokavskih govora i standarda, vidljiva i promjena *l > o*:

[bi bôlel] 'bi bolio' kond. I. jd. 3. l. m. r., [je čûl] 'je čuo' gl. perf. jd. 3. l., [pregrâdio] 'pregradio' gl. prid. rad. jd. m. r.

Sonant *ň* se većinom u govoru čuva: [vâňkuši] 'jastuci' im. N mn. m. r., [kùxiňę] 'kuhinje' im. G jd. ž. r., [ňûxal] 'njihao' gl. prid. rad. jd. m. r., a kod sonanta *l* je česta depalatalizacija: [obîťeli] 'obitelji' im. G jd. ž. r., [klùn] 'kljun' im. N jd. m. r., [bòlšega] 'bolje' pril., [pozdrâvla] 'pozdravlja' gl. prez. jd. 3. l.

U govoru se čuva praslavenski suglasnički skup *čvr-* koji je dao *čr-*: [*čřv*] 'crv' im. N jd. m. r., a praslavenski je skup **čer-* očuvan kao *čr-* i *čęę-*: [*čřęp*] 'crijep' im. N jd. m. r., [*čęępōvję*] 'crepovlje' zb. im. N jd. s. r. Provodi se i promjena *čr-* > *cr-* pod utjecajem standarda: [*criěva*] 'crijeva' im. N mn. s. r., [*crlěni*] 'crveni' prid. N mn. m. r., [*cřni*] 'crni' prid. N mn. m. r.

Zabilježeni su i primjeri jednačenja po mjestu tvorbe gdje bezvučni *s* prelazi u svoj zvučni parnjak *z*: [*zmrāčilo*] 'smračilo' gl. prid. rad. jd. s. r., [*z nima*] 's njima', [*z jęne*] 's jedne', te primjer u kojem dolazi do daljnijega jednačenja *z* u *ž*: [*ž nōm*] 's njom', a jednačenje po zvučnosti se, osim ispred bezvučnoga šumnika, ponekad provodi i ispred zvučnoga: [*nęgda*] 'nekada' pril.

Česta je i pojava pojednostavljivanja suglasničkih skupova ispadanjem suglasnika: [*šęnica*] 'pšenica' im. N jd. ž. r., [*lāsī*] 'vlasi' G mn. ž. r., [*jęno*] 'jedno' br. s. r., a suglasnički su skupovi *tj*, *dj* i *zđj* sačuvani u: [*cvętje*] 'cvijeće' zb. im. N jd. s. r., [*grōzđje*] 'grožđe' zb. im. N jd. s. r. Sekundarni su skupovi sa sonantom *j* uglavnom jotirani: [*zûbłati*] 'grabljati' gl. inf., a stari skup *xv* je dao *f*: [*fāla*] 'hvala' gl. pril.

Metateza *vs* > *sv* nije dosljedno provedena pa su prisutni primjeri: [*svę*] 'sve', [*svākī*] 'svaki', [*svāčęga*] 'svačega', ali i [*sę*] 'sve', [*sākī*] 'svaki'. Također, nije dosljedno provedena niti II. palatalizacija, odnosno sibilizacija, pa supostoje primjeri: [*bręgi*] 'bregovi' im. N mn. m. r., [*ōblaki*] 'oblaci' im. N mn. m. r. i [*pręci*] 'preci' im. N mn. m. r., [*jāstuci*] 'jastuci' im. N mn. m. r., što jasno pokazuje utjecaj standarda na ovaj govor.

4.2.4. Dijakronija

Svi su suglasnici kontinuantne odgovarajućih suglasnika u starohrvatskom sustavu, uz neke iznimke koje će se u nastavku navesti.

Sonant *v*

Glas *v* je, dakako, odraz praslavenskoga *w*, ali je i rezultat proteze na početku riječi – ispred samoglasnika *u*: [*vûxa*] 'uši' im. N mn. ž. r., [*vûgorkę*] 'krastavce' im. A mn. m. r., [*vûdri*] 'udri' gl. imp. Uz to, odraz je i praslavenske skupine *və-* u kojoj je, nakon nestanka poluglasa, došlo i do nestanka *v* u voloderskom govoru: [*nûk*] 'unuk' im. N jd. m. r., [*sāku*] 'svaku' zam. A jd. ž. r., [*zęti*] 'uzeti' gl. inf.

Sonant *j*

Sonant *j* odraz je staroga *x* iza prednjih samoglasnika: [sněja] 'snaha' im. N jd. ž. r. te staroga *i* u skupovima *jt* i *jd* u tvorenica s glagolom *iti* 'ići' kada prefiks završava vokalom: [dōjti] 'doći' gl. inf., [dōjdēm] 'dođem' gl. prez. jd. 1. l., [nājdē] 'nađe' gl. prez. jd. 3. l. Rezultat je i proteze ispred inicijalnoga etimološkog *o* i *a*: [jōgēn] 'oganj' im. N jd. m. r., [jōljē] 'ulje' im. N jd. s. r., [jōbēd] 'objed' im. N jd. m. r., [Jānica] 'Janica' os. ime.

Sonant *l*

Sonant *l* može nastati kao rezultat depalatalizacije *ļ*: [klūn] 'kljun' im. N jd. m. r., [bōlšega] 'bolje' pril., [obīļēlī] 'obiteljī' im. G jd. ž. r., [pozdrāvla] 'pozdravlja' gl. prez. jd. 3. l.

Sonant *r*

Sonant *r* nastao je od staroga *r*, a pojavljuju se oblici sa i bez intervokalnoga *j*: [mōrē] 'more' im. A jd. s. r., [škārjē] 'škare' im. pl. t. N mn. ž. r. Do glasa *r* dolazi i rotacizmom na mjestu glasa *ž* intervokalno u prezentu glagola [mōči] 'moći' i njegovih tvorenica: [mōrēm] 'mogu' gl. prez. jd. 1. l.

Sonant *n*

Sonant *n* pojavljuje se na mjestu glasa *ñ* kao rezultat depalatalizacije: [jōgēn] 'oganj' im. N jd. m. r.

Šumnik *f*

Šumnik *f* pojavljuje se na mjestu zvučnoga parnjaka *v* na kraju riječi i ispred bezvučnih šumnika: [krōf] 'krov' im. N jd. m. r., [jārlof] 'kukuruzno brašno' im. G mn. m. r., [fkōjem] 'u kojem', [nafčīti] 'naučiti' gl. inf., te u starom skupu *xv*: [fāla] 'hvala' gl. pril.

2.3. Prozodija

Voloderski je dijalekt rubni kajkavski govor donjolonjskoga dijalekta, a prema Ivšiću pripada III. revolucionarnoj skupini govora – tipu III₂, odnosno turopoljsko-posavskoj skupini s karakterističnim naglaskom *pōsēkel* – *posēkli*. Za tu je skupinu karakterističan i prelazak akuta u posljednjem slogu u dugosilazni naglasak (*zvonī*), čuvanje novoga praslavenskog

akuta (*sūša*) te povlačenje kratkoga naglasaka s otvorenoga sloga prema početku riječi (*ženà > žèna*) (Horvat, Brlobaš, Čilaš 2002: 384-385). Prema Lončariću, voloderski naglasni sustav pripada tipu Ab: „*lefī, ž'ena, 'otec, mēse, mlātimo, mlat'iti*“ (*ibid.*).

2.3.1. Inventar

Naglasni se sustav voloderskoga govora sastoji od tri naglasaka: jednoga kratkog (') i dva duga – silaznoga (^) i uzlaznoga (~). U govoru nema prednaglasne i zanaglasne dužine pa su svi dugi slogovi samo naglašeni te imaju silaznu i uzlaznu intonaciju, dok kratki slogovi mogu biti naglašeni i nenaglašeni (usp. Brlobaš 1999: 83).

2.3.2. Realizacija

Sva se tri naglasaka realiziraju tipično kajkavski, a neki se kratki naglašeni slogovi mogu realizirati i dugo (*vīlica*), što je sporadična fonetska pojava (usp. *ibid.*). U početnom i središnjem slogu u riječi akut može prijeći u cirkumfleks (pr. *gūskę*). Na zadnjem slogu može stajati samo dugosilazni naglasak, a dugouzlazni naglasak ne može stajati na jednosložnim riječima.

Kako kratki naglasak ne može biti na zadnjem slogu, u govoru je proveden regresivni pomak kratkoga naglasaka na predzadnji slog (pr. *sęlo*), a ima i potvrda kada se preneseni kratki naglasak ostvaruje produženo akutom pomakom na prethodni dugi slog (pr. *mlęko*) (usp. Kuzmić 2008: 128-131). U višesložnim se riječima kratki naglasak ponekad prenosi na početak riječi (pr. *kópali, ispeklo, ódnęsel*), a ponekad ostaje nepromijenjen (pr. *lopàta, pribìta, debęle*) (usp. Horvat, Brlobaš, Čilaš 2002: 385).

2.3.3. Distribucija

Kratki naglasak '

Kratki naglasak može stajati na:

- jednosložnim riječima:

[*je čùl*] 'je čuo' gl. perf. jd. 3. l., [*klùn*] 'kljun' im. A jd. m. r., [*káj*] 'što' upitno-odnosna zam., [*gdę*] 'gdje' pril.

- početnom slogu:
[kùhi^ːne] 'kuhinje' im. G jd. ž. r., [d^ːžali smo] 'držali smo' gl. perf. mn. 1. l., [r^ːěči] 'reći' inf., [z^ːěti] 'uzeti' gl. inf.
- srednjim slogovima višesložnih riječi:
[kur^ːuza] reg. 'kukuruz' im. N jd. ž. r., [ocv^ːěteju] 'ocvatu' gl. prez. mn. 3. l., [napr^ːáviti] 'napraviti' gl. inf., [popev^ːáti] 'pjevati' gl. inf.

Dugosilazni naglasak (˘)

Dugi silazni naglasak može stajati na:

- jednosložnim riječima:
[c[˘]jěv] 'cijev' im. N jd. ž. r., [d[˘]an] 'dan' im. A jd. m. r., [mr[˘]ak] 'mrak' im. N jd. m. r., [t[˘]o] 'to' zam. N jd. s. r., [zn[˘]a] 'zna' gl. prez. jd. 3. l.
- prvom slogu višesložnih riječi:
[t[˘]ěsto] 'tijesto' im. N jd. s.r., [br[˘]ěge] 'bregove' im. A mn. m. r., [m[˘]oram] 'moram' gl. prez. jd. 1. l.
- središnjem slogu:
[pr[˘]egrádio je] 'pregradio je' gl. perf. jd. 3. l., [zap[˘]isáva] 'zapisuje' gl. prez. jd. 3. l.
- na zadnjem slogu:
[jorm[˘]âr] 'ormar' im. N jd. m. r., [stoj[˘]i] 'stoji' gl. prez. jd. 3. l., [zvoni[˘]] 'zvoni' gl. prez. jd. 3. l., [živ[˘]i] 'živi' gl. prez. jd. 3. l.

Dugouzlazni naglasak (˘)

Dugi uzlazni akut može stajati na:

- prvom slogu višesložnih riječi:
[r[˘]ěže] 'ruže' im. N mn. ž. r., [gr[˘]ōzdje] 'grožđe' zb. im. N jd. s. r., [zd[˘]ěneć] 'zdenac' im. A jd. m. r., [g[˘]ūske] 'guske' im. A mn. ž. r., [zr[˘]āsteju] 'izrastu' gl. prez. mn. 3. l., [r[˘]ādite] 'radite' gl. prez. mn. 2. l.
- središnjem slogu višesložnih riječi:
[p[˘]ěčěne] 'pečénje' im. A jd. s. r., [stal[˘]āža] 'ormar s policama' im. N jd. ž. r., [bi opr[˘]āla] 'bi oprala' kond. I. jd. 3. l. ž. r.

2.3.4. Dijakronija

Podrijetlo se naglasaka nalazi u starohrvatskom sustavu za kajkavske govore.

Kratki naglasak (')

Kratki je naglasak nastao od osnovnoga kajkavskoga kratkog naglasaka: [snòp] 'snop' im. N jd. m. r., [lopàta] 'lopata' im. N jd. ž. r., [dèti] 'staviti' gl. inf., [vidèti] 'vidjeti' gl. inf., te se pojavljuje i na mjestu praslavenskoga primarnog akuta: [jábuka] 'jabuka' im. N jd. ž. r., [lèto] 'ljetu' im. N jd. s. r. Uz to, u govoru se dogodio regresivni pomak metatonijskoga dugosilaznog naglasaka sa središnjega sloga prema početku riječi koji je dao kratki naglasak: [kurùza] reg. 'kukuruza' im. N jd. ž. r., [gòvedina] 'govedina' im. N jd. ž. r., [lòpata] 'lopata' im. N jd. ž. r., ali ta promjena nije dosljedno provedena te Kuzmić zaključuje da vezana samo uz pojedinu morfološku kategoriju (2008: 125-126).

Dugosilazni naglasak (^)

Dugosilazni je naglasak nastao od osnovnoga kajkavskoga dugosilaznog naglasaka, koji odgovara praslavenskom cirkumfleksu: [pêť] 'pet' gl. br., [têsto] 'tijesto' im. N jd. s. r., [vrâk] 'vrag' im. N jd. m. r. Uz njega, u govoru je prisutan i kajkavski metatonijski cirkumfleks nastao u prahrvatskom i kasnijem razdoblju, a nalazi se na prvom slogu dvosložnih riječi koje su u hrvatskom standardnom jeziku kratko naglašene: [pêčì] 'peći' im. L jd. ž. r., [lêčì] 'leći' gl. inf., [slûšam] 'slušam' gl. prez. jd. 1. l.

Dugouzlazni naglasak (~)

Dugouzlazni je naglasak nastao od osnovnoga kajkavskog akuta te odgovara novom praslavenskom akutu: [zdêñec] 'zdenac' im. A jd. m. r., [rôže] 'ruže' im. N mn. ž. r., [peččêñe] 'pečenje' im. A jd. s. r., [râdite] 'radite' gl. prez. mn. 2. l., [bi oprâla] 'bi oprala' kond. I. jd. 3. l. ž. r.

5. Morfologija voloderskoga govora

Ovaj je dio diplomskoga rada posvećen morfološkim karakteristikama voloderskoga govora. Poglavlje se temelji na dijalektološkom materijalu prikupljenom terenskim

istraživanjima i morfološkom opisu kutinskoga govora Horvat, Brlobaš, Čilaš (2002: 388-393). Opisuju se promjenljive i nepromjenljive vrste riječi voloderskoga govora, a uz primjere organskoga govora istaknuta su obilježja vrste riječi te njihova standardna varijanta.

5.1. Osnovna obilježja morfologije

Prema Lončariću (1996: 97), razvoj je kajkavske morfologije doveo do pojednostavljivanja praslavenskoga stanja te se kao osnovna morfološka obilježja koja karakteriziraju kajkavsko narječje, a prisutna su i u voloderskom govoru, ističu: gubitak dvojine, smanjen broj tipova deklinacija, gubitak vokativa, komparativni sufiks *-(e)š-*, jedan futur s glagolom *biti* te gubitak aorista i imperfekta. Od starijega se stanja čuvaju supin i posebni oblici za dativ, lokativ i instrumental u množini.

5.2. Promjenljive vrste riječi

Promjenljive su riječi one kojima se ne mijenja osnovno značenje, ali im se, u različitim rečeničnim pozicijama, mijenja oblik. Promjenljive riječi su leksičke ili punoznačne, odnosno one koje izriču sadržaj vanjskoga ili unutrašnjeg svijeta, a ima ih pet vrsta od kojih su neke djelomično promjenljive: imenice, pridjevi, brojevi, zamjenice i glagoli, a sastoje se od osnove i nastavka (usp. *Hrvatska gramatika* 2005: 99).

5.2.1. Imenice

Muški rod (*a*-vrsta)

padež	jednina	množina
N	-ø	-i
G	-a	-ov, -of, -a
D	-u	-ima
A	-ø, -a	-e
V	= N	= N
L	-u	-ima
I	-om, -em	-i, -ima

U deklinaciji se imenica muškoga roda gramatički morfemi ne razlikuju mnogo od hrvatskoga standardnog jezika (usp. Horvat, Brlobaš, Čilaš 2002: 389). U jednini muškoga roda nominativni je nastavak *-ø*:

[v^ět^{er}] 'vjetar' im. N jd. m. r., [ž^ělud^{ec}] 'želudac' im. N jd. m. r., [t^jě^{den}] 'tjedan' im. N jd. m. r.

Nominativ i akuzativ jednine u imenicama muškoga roda izjednačeni su u kategoriji za „neživo“ (*-ø*):

[t^jě^{den}] 'tjedan' im. NA jd. m. r., [z^dě^{ne}c] 'zdenac' im. NA jd. m. r., [d^an] 'dan' im. NA jd. m. r., [kl^un] 'kljun' im. NA jd. m. r.,

a genitiv i akuzativ jednine izjednačeni su u kategoriji za „živo“ (*-a*):

[vr^apca] 'vrapca' im. GA jd. m. r.

Nastavak se za „živo“ često pridodaje i imenicama koje označuju „neživo“: [ob^ěda] 'objed' im. A jd. m. r.

U dativu i lokativu jednine muškoga roda nastavak je *-u*:

[B^ogu] 'Bogu' im. D jd. m. r., [G^osponu B^ogu] 'Gospodinu Bogu' im. D jd. m. r., [u č^ošku] 'u kutu' im. L jd. m. r., [v z^dě^{ncu}] 'u zdencu' im. L jd. m. r.

Tipična kajkavska karakteristika gubljenja vokativa prisutna je u voloderskom govoru, stoga se u službi vokativa pojavljuje nominativ, odnosno ta se dva padeža izjednačavaju u svim rodovima i brojevima.

U instrumentalu jednine prisutan je dubletni nastavak *-om* || *-em*. Nastavak *-om* dolazi iza nepalatala u osnovi, a nastavak *-em* iza palatala i suglasnika *c* u osnovi:

[sa šⁱpkom] 'sa šipkom' im. I jd. m. r., [s b^an^okom] reg. *badnjak* 'drvo' im. I jd. m. r., [sa sirom] 'sa sirom' im. I jd. m. r., [š^lā^fom] 's crijevom' im. I jd. m. r., [s t^řs^jem] 'trsjem' zb. im. I jd. s. r.

U nominativu množine muškoga roda nastavak je *-i* te se, u pravilu, ne provodi sibilizacija:

[^oblakⁱ] 'oblaci' im. N mn. m. r., [v^an^okušⁱ] 'jastuci' im. N mn. m. r., [krⁱžⁱ] 'križevi' im. N mn. m. r., [12 met^ri šenice] '12 metara pšenice'

Pod utjecajem standarda, u govoru su prisutni i primjeri u kojima dolazi do sibilizacije: [pr^ěcⁱ] 'preci' im. N mn. m. r., [j^astucⁱ] 'jastuci' im. N mn. m. r., [žⁱvcⁱ] 'živci' im. N mn. m. r. Jednosložne osnove pak mogu imati kratku i dugu množinu s množinskim umetkom *-ov* || *-ev*: [j^arlⁱ] 'kukuruzno brašno' im. N mn. m. r., [br^ěgⁱ] 'bregovi' im. N mn. m. r., [j^arl^ovⁱ] 'kukuruzno brašno' im. N mn. m. r., [sⁱnovⁱ] 'sinovi' im. N mn. m. r., [n^ož^ěvⁱ] 'noževi' im. N mn. m. r.

U genitivu množine imenica muškoga roda nastavak je *-ov* || *-of* (s obezvučenjem suglasnika *v*):

[brěgov] 'bregovima' im. G mn. m. r., [órexof] 'oraha' im. G mn. m. r., [jârlof] 'kukuruzno brašno' im. G mn. m. r.,

te *-a* pod utjecajem standarda: [sinova] 'sinova' im. G mn. m. r.

U dativu, lokativu i instrumentalu množine u muškom rodu nastavak je *-ima* prema štokavskom uzoru (pr. [z îûdima] im. I mn. m. r.), a stariji nastavci *-i*, *-om*, *-mi* nisu prisutni u ovom istraživanju.

Srednji rod (*a*-vrsta)

padež	jednina	množina
N	<i>-ę, -o</i>	<i>-a</i>
G	<i>-a</i>	<i>-a, -ø</i>
D	<i>-u</i>	<i>-ima</i>
A	<i>-ę, -o</i>	<i>-a</i>
V	= N	= N
L	<i>-u</i>	<i>-ima, -e</i>
I	<i>-om, -ęm</i>	<i>-ima</i>

U deklinaciji se imenica srednjega roda gramatički morfemi ne razlikuju mnogo od hrvatskoga standardnog jezika pa tako valja istaknuti samo pojedine od njih.

U nominativu su jednine nastavci *-ę* i *-o*, ovisno o završetku osnove imenice:

[sęło] 'selo' im. N jd. s. r., [jólje] 'ulje' im. N jd. s. r., [sũncę] 'sunce' im. N jd. s. r.

Instrumental jednine imenica srednjega roda ima dubletni nastavak *-om* || *-ęm*, ovisno o završetku osnove – *-om* dolazi iza nepalatala u osnovi, a *-ęm* iza palatala i suglasnika *c* u osnovi:

[jajętom] 'jajetom' im. I jd. s. r., [třsjęm] 'trsjem' zb. im. I jd. s. r.

Gramatički morfem *-ęm* imaju i riječi sa sekundarnim skupovima *dj* (**dbj*) i *tj* (**tbj*) u osnovi: [grôzđjęm] 'grožđe' zb. im. I jd. s. r., [lřstjęm] 'lišće' zb. im. I jd. s. r.

U genitivu množine stariji je nastavak *-ø*, a noviji *-a*:

[ũst] 'usta' im. pl. t. G mn. s. r., [ũsta] 'usta' im. pl. t. G mn. s. r., [lęža] 'leđa' im. pl. t. im. G mn. s. r., [sęla] 'sela' im. G jd. s. r.

Nastavci za dativ, lokativ i instrumental množine imenica srednjega roda su izjednačeni te daju isti ostvaraj kao u standardnom jeziku, *-ima*: [*criěvima*] 'crijevima' im. I mn. s. r. Usprkos tome, zabilježen je primjer u kojem je nastavak za lokativ množine *-e* u imenici *kola*: [*dopremio se domov na kole*] 'došao je kući na kolima', [*vozili na kole*] 'vozili na kolima'.

Ženski rod

Kod imenica ženskoga roda prisutne su dvije deklinacije, a njihovi nastavci većinom odgovaraju standardnima.

e-vrsta

padež	jednina	množina
N	<i>-a</i>	<i>-e, -i</i>
G	<i>-e</i>	<i>-e, -a, -i</i>
D	<i>-e, -i</i>	<i>-ama</i>
A	<i>-u</i>	<i>-e</i>
V	= N	= N
L	<i>-e, -i</i>	<i>-ama</i>
I	<i>-om, -um</i>	<i>-ama</i>

E-vrsta u nominativu jednine ima gramatički nastavak *-a*:

[*majstòrica*] 'majstorica' im. N jd. ž. r., [*kurùza*] reg. 'kukuruz' im. N jd. ž. r., [*cìrkva*] 'crkva' im. N jd. ž. r.

Posebitosti su vidljive u genitivu, dativu, lokativu i instrumentalu. U genitivu jednine imenica *e*-vrste nastavak je *-e*, odnosno, ostvaruje se stariji kajkavski morfem:

[*kùxińe*] 'kuhinje' im. G jd. ž. r., [*cřkvę*] 'crkve' im. G jd. ž. r., ali, pod utjecajem standarda, supostoji i srednji samoglasnik *e*: [*sűsęde*] 'susjede' im. G jd. ž. r., [*měše*] 'mise' im. G jd. ž. r.

Dativ i lokativ jednine imenica *e*-vrste imaju dubletne nastavke *-e* || *-i*, ali je *-i* puno učestaliji: [*u fāmìlije*] 'u obitelji' im. L jd. ž. r., [*f xîže*] 'u kući' im. L jd. ž. r., [*po zîme*] 'po zimi' im. L jd. ž. r., [*na povřřìni*] 'na površini' im. L jd. ž. r.

U instrumentalu jednine imenica ženskoga roda nastavak je *-om*: [*slikom*] 'slikom' im. I jd. ž. r., [*vòdom*] 'vodom' im. I jd. ž. r., ali i *-um*: [*z vòdum*] 's vodom' im. I jd. ž. r., [*pret cìrkvm*] 'pred crkvom' im. I jd. ž. r., [*s tum terâpijum*] 's tom terapijom'.

U nominativu množine, osim tipičnoga nastavka *-e*, potvrđen je i nastavak *-i*: [*oko stôla klùpī*] 'oko stola klupe'.

U genitivu množine imenica ženskoga roda potvrđeni su nastavci: *-ø*, *-a*, *-i*. Nastavak *-ø* svojstven je starijem stanju: [*ràcic*] 'racica' reg. hip. od 'patka' G mn. ž. r., [*rûk*] 'ruku' im. G mn. ž. r., [*kil*] 'kila' reg. od 'kilograma' im. G mn. ž. r., [*lopât*] 'lopata' im. G mn. ž. r.; nastavak *-a* utjecaj je standardnoga jezika: [*žēna*] 'žena' im. G mn. ž. r., [*bûxa*] 'buha' im. G mn. ž. r.; a oblik *-i* najčešći je kod imenica kojima osnova završava na suglasnički skup: [*zipki*] 'zipki' im. G mn. ž. r., [*rûčki*] 'ručki' im. G mn. ž. r. (usp. Horvat, Brlobaš, Čilaš 2002: 391).

U dativu, lokativu i instrumentalu množine dolazi do sinkretizma pod utjecajem standarda, pa je prisutan padežni oblik *-ama*: [*v rûkama*] 'u rukama' im. I mn. ž. r., što znači da u govoru nisu potvrđeni stariji kajkavski oblici *-am*, *-ah*, *-ami* u tim padežima imenica *e*-vrste.

i-vrsta

padež	jednina	množina
N	<i>-ø</i>	<i>-i</i>
G	<i>-i</i>	<i>-i</i>
D	<i>-i</i>	<i>-ima</i>
A	<i>-ø</i>	<i>-i</i>
V	= N	= N
L	<i>-i</i>	<i>-ima</i>
I	<i>-i</i>	<i>-ima</i>

I-vrsta u nominativu jednine ima nastavak *-ø*, a riječ je o imenicama kojima osnova u nominativu završava na suglasnik, odnosno imaju nulti morfem:

[*cjêv*] 'cijev' im. N jd. ž. r., [*pêč*] 'peč' im. N jd. ž. r.

Padežni su oblici *i*-vrste jednaki oblicima hrvatskoga standardnog jezika, a istaknuti se može nastavak za instrumental jednine. Stariji oblik *-jûm* (pr. [*s kokošjûm*] 's kokoši') prisutan je u južnomoslavačkim govorima te se navodi u opisu kutinskoga govora (*ibid.*), ali u ovom

istraživanju nije potvrđen. U voloderskom je govoru potvrđen samo oblik *-i*, vjerojatno kod govornika prisutan pod utjecajem standarda.

Što se tiče stare konsonantske *er*-osnove, imenice *mati* i *kči* zadržale su proširenu osnovu s *er* u kosim padežima. Imenica *mati* prešla je u *e*-vrstu, a imenica *kči* u *i*-vrstu. Sklonidba *ɛv*-osnova imenica ženskoga roda nestala je, a te su imenice prešle u *e*-vrstu s *a*-osnovom (*svękrva*, *cirkva*). Iznimka su imenice *krv* i *ľubav* koje su prešle u *i*-vrstu (usp. Lončarić 1996: 103).

5.2.2. Pridjevi

Kod pridjeva i drugih pridjevskih riječi stvorena je jedinstvena kajkavska pridjevska deklinacija, po kojoj se dekliniraju određeni i neodređeni pridjevi, a razlika je samo u nominativu jednine (usp. *ibid.* 104-105).

Muški i srednji rod

padež	jednina		mnostina	
	m. r.	s. r.	m. r.	s. r.
N	<i>-ø, -i</i>	<i>-ø, -ę</i>	<i>-i</i>	<i>-a, -ę</i>
G	<i>-og(a), -ęg(a)</i>		<i>-i(x)</i>	
D	<i>-mu, -mę</i>		<i>-im, -ima</i>	
A	= N, G	= N	<i>-ę</i>	= N
L	<i>-m, -mę</i>		<i>-im, -ima</i>	
I	<i>-im</i>		<i>-im, -ima</i>	

U sklonidbi pridjeva muškoga i srednjeg roda u jednini postoje samo nastavci za određeni oblik pridjeva:

pr. [*N dõber, G dõbroga, D dõbromu, A dõber/ dõbroga, L dõbrom/ dõbrome, I dõbrem/ dõbrim*].

U toj sklonidbi postoji i prijelaz te se čuva razlika između stare tvrde i meke promjene u genitivu, dativu i lokativu muškoga i srednjeg roda: G jd. *dõbroga* – *vrũčęga*, pa se razlikuju palatalni i nepalatalni nastavci.

Kategorija određenosti i neodređenosti pridjeva u voloderskom govoru postoji u dvama razlikovnim obilježjima – gramatičkom nastavku u nominativu jednine pridjeva te u

naglasku. U skladu s tim, u nominativu jednine muškoga roda razlikuju se nastavci *-ø* i *-i*, a javljaju se i razlike u naglasku (Horvat, Brlobaš, Čilaš 2002: 391):

[*cŕn*] – [*cŕni*], [*vělik*] – [*věliki*], [*stâr*] – [*stâri*].

U dativu, lokativu i instrumentalu množine pridjeva muškoga i srednjeg roda došlo je do sinkretizma, pa su u istraživanju zastupljeni samo oblici *-im*, *-ima*.

Ženski rod

padež	jednina	množina
N	-a	-e
G	-e	-i(x)
D	-e, -oj	-im, -ima
A	-u	= N
L	-e, -oj	-im, -ima
I	-u, -om	-im, -ima

Pridjevi ženskoga roda u jednini u pravilu imaju imeničku sklonidbu:

pr. [*N dòbra*, *G dòbre*, *D dòbre*, *A dòbru*, *L dòbre*, *I dòbru*],

ali su vidljivi utjecaji hrvatskoga standardnog jezika, pa u dativu i lokativu jednine uz *-e* supostoji i oblik *-oj* [*krùšnoj*], a u instrumentalu jednine *-om*: [*vrêlom*].

U nominativu jednine pridjeva ženskoga roda određeni se i neodređeni oblik razlikuju naglaskom:

[*vòda je mŕzla*] – [*tâ mŕzla vòda*] (Brlobaš 1999: 86).

U dativu, lokativu i instrumentalu množine došlo je do sinkretizma, pa su u istraživanju zastupljeni samo oblici *-im*, *-ima*.

Komparacija pridjeva

U komparaciji su pridjeva zastupljeni stari nastavci *-ši*, *-eši*, ali i noviji *-i*, *-iji*, kao posljedica utjecaja standarda i novoštokavskih govora:

[*bòlši*] 'bolji', [*mîleši*] 'miliji', [*věči*] 'veći', [*stâriji*] 'stariji'.

Pridjevi koji u osnovi imaju *-d* imaju morf *j* kao ostatak starije komparacije pridjeva na *d* pa komparativ tvore nastavkom *-ši*: [*mlâjši*] 'mlađi'.

Superlativ se pridjeva tvori dodavanjem prefiksa *naj-* komparativu:

[*nâjbòlši*] 'najbolji', [*nâjmîleši*] 'najmiliji'.

5.2.3. Brojevi

Redni se brojevi u voloderskom govoru mijenjaju kao pridjevi, a od glavnih se broj *jedan* mijenja kao pridjev. U govoru su zabilježeni oblici [jɛ́den] i [jɛ́dan] za nominativ muškoga roda te [jɛ́dna] za nominativ jednine ženskoga roda, a u akuzativu jednine srednjega roda zabilježen je oblik bez suglasnika *d*: [jẽno], te u genitivu jednine ženskoga roda [jɛ́ne]. Broj *dva* za muški i srednji rod ima oblik [dvâ], a za ženski rod [dvê]. U brojevima od 11 do 19 sufiks je *-najst*: [pɛ́tnâjst] i [pɛ́tnajst].

5.2.4. Zamjenice

Osobne zamjenice

padež	jednina	množina
	m. r.	
N	<i>jâ</i>	<i>mî</i>
G	<i>mɛ́ne</i>	<i>nâs</i>
D	<i>mɛ́ni, mi</i>	<i>nâma</i>
A	<i>mɛ́ne, me</i>	<i>nâs</i>
L	<i>mɛ́ni</i>	<i>nâma</i>
I	<i>mɛ́nom</i>	<i>nâmi, nâma</i>

padež	jednina			množina		
	m. r.	s. r.	ž. r.	m. r.	s. r.	ž. r.
N	<i>ôn</i>	<i>ono</i>	<i>ona</i>	<i>oni</i>	<i>ona</i>	<i>one</i>
G	<i>ńɛ́ga, ga</i>		<i>ńɛ́, je</i>	<i>ńĩx</i>		
D	<i>ńɛ́mu, mu</i>		<i>ńɛ́</i>	<i>ńĩma</i>		
A	<i>ńɛ́ga, ga</i>		<i>ńû</i>	<i>ńĩx</i>		
L	<i>ńĩm</i>		<i>ńû</i>	<i>ńĩma</i>		
I	<i>ńĩm</i>		<i>ńôm</i>	<i>ńĩma</i>		

Oblici osobnih zamjenica *ja, mi, on, ona, ono* jednaki su standardnima u svim padežima osim instrumentala jednine i množine gdje su zabilježeni i oblici s karakteristično kajkavskim morfemima: [z *mɛ́nom*], [z *nâmi*].

Upitna zamjenica *tko* u nominativu ima oblik [kò] te i u kosim padežima dolazi bez suglasnika *t*. Neodređene zamjenice također dolaze bez *t*: [kò got], [nèko], [nìko]. Upitno-odnosna zamjenica *što* dolazi u obliku [káj] te se u tom obliku javlja i u složenicama: [nikaj], [nèkaj], ali je, pod utjecajem standarda, potvrđena i upitno-odnosna zamjenica *što* u oblicima: [štò], [nèšta] i neodređenoj zamjenici [nîšta].

U posvojnim se zamjenicama javljaju oblici: [môj] 'moj', [négov] i [négof] 'njegov', [nílov] i [nílov] 'njihov', pokazne su zamjenice [tâj], [ónaj], a odnosne zamjenice *koji* i *čiji* se sklanjaju kao određeni pridjevi (usp. Horvat, Brlobaš, Čilaš 2002: 392). Isto je i sa zamjениčkim pridjevima [kàkov], [ovàkov] i [kuliki].

U zamjениčkom se pridjevu *sav* nedosljedno provodi metateza *vs > sv*, pa su prisutni primjeri: [svě] 'sve', [svàki] 'svaki', [svàčęga] 'svačęga', ali i [sě] 'sve', [sàki] 'svaki'. U zamjenici *sve* metateza se provodi u kosim padežima: [sęga] 'svega' zam. G.

U neodređenim zamjenicama *svaki* i *neki* javljaju se oblici s karakteristično kajkavskim nastavcima: [sàkoj] i [svàkoj] 'svaki' zam. A jd. m. r., [nèkoj] 'neki' zam. A jd. m. r.

Zanimljivo je, sa sintaktičke strane, istaknuti za ovaj govor karakterističnu upotrebu etičkoga dativa povratno-posvojne zamjenice *sebe*: [da si ne popīję], [jęsam si ga lępo], [popīję si gemišta].

5.2.5. Glagoli

Infinitiv i supin

U voloderskom se govoru još uvijek razlikuju infinitiv i supin, iako je ta pojava sve rjeđa. Supin se upotrebljava uz glagole kretanja: [idemo dęlat], a u tvorbi se čuva i duljenje korijenskoga suglasnika – inf. [dęlati] – supin. [dęlat].

Infinitivni su nastavci *-ti* i *-či*: [zęti] 'uzeti', [lęči] 'leći', a pod utjecajem se štokavštine povremeno kod jednoga od govornika pojavljuju oblici bez dijela infinitivnoga nastavka *-i* kod glagola koji završavaju na *-ti*: [napraviti] 'napraviti', [naraniti] 'nahriniti'.

Oblici glagola nastali dodavanjem prefiksa glagolu [iti] 'ići' čuvaju nepromijenjene skupove *jt* u infinitivu te *jd* u prezentu i imperativu: [dōjti] 'doći' gl. inf., [dōjdęm] 'dođęm' gl. prez. jd. 1. l., [nājdę] 'nađę' gl. prez. jd. 3. l., [dōjdi!] 'dođi!' imp. jd. 2. l.

Prezent

	jednina	množina
1. 1.	-m	-mo
2. 1.	-š	-te
3. 1.	-ø	-ju, -ęju, -u, -ę

U prezentskim se nastavcima ističu oblici za drugo i treće lice u množini: [rãdite] 'radite' gl. prez. mn. 2. 1., [ocvèteju] 'ocvatu' gl. prez. mn. 3. 1., [zrãsteju] 'izrastu' gl. prez. mn. 3. 1., [jèdu] 'jedu' gl. prez. mn. 3. 1., [òčę] 'hoće' gl. prez. mn. 3. 1.

Prezent glagola 'moći' glasi: [morem/ moram, moreš/ moraš, mora, moremo, morete, moreju/moraju] te dubletama pokazuje kako je u govoru došlo do promjene vokala u nastavku pod utjecajem standarda.

Prezent pomoćnoga glagola 'htjeti' [xtèti], [štèti] glasi: [òču, òčęš, òčę, òčęmo, òčęte, òčęju], a pojavljuju se i oblici iz paradigme standardnoga jezika. Nesvršeni prezent pomoćnoga glagola 'biti' glasi: [sęm/ sam, si, ję, smo, stę, su], a negacija naglašenoga prezenta glagola biti 'nisam': [nęsęm/ nęsam, nęsi, nęę, nęsmo, nęstę, nęsu] (za treće lice jednine supostoje i oblici [nę, ni]). Svršeni prezent glagola 'biti' glasi: [bum, buš, bu, bumo, bute, bu/budu] s prisutnim standardnim oblicima: [budem] jd. 1. 1. i [bude] jd. 3.1.

Prošla vremena

Perfekt se tvori od nesvršenoga prezenta glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog: [videl sęm] 'vidio sam' gl. perf. jd. 1. 1., [čùl je] 'čuo je' gl. perf. jd. 3. 1., [džžali smo] 'držali smo' gl. perf. mn. 1. 1.

Pluskvamperfekt nije zabilježen u ovom istraživanju, a južnomoslavački su govori izgubili nesložena preteritalna vremena aorist i imperfekt negdje u 16. stoljeću. Usprkos tome, kako se u današnjem dobu informacijskoga i informatološkog napretka aorist sve više vraća u upotrebu zbog svoje kraćine, kod jedne je govornice zabilježen aoristni oblik [rekox] 'rekoh' u iskazu, što je još jedna potvrda utjecaja standarda na ovaj dijalekt.

Futur

Buduća se radnja izriče prezentom svršenih glagola: [*dòjdem*] 'dođem', [*zalěvam*] 'zalijevam' i futurorom koji se tvori od svršenoga prezenta glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog: [*bùm rěkla*] 'budem rekla' gl. fut. jd. 1. l., [*bòlel bũ*] 'bude boljelo' gl. fut. jd. 3. l.

Kondicionali

Kondicional I. ili sadašnji tvori se od oblika *bi* za sva lica i glagolskoga pridjeva radnog: [*bi bòlel*] 'bi bolio' jd. 3. l. m. r., [*bi oprāla*] 'bi oprala' jd. 3. l. ž. r., te je puno češći od kondicionala II. ili prošloga koji se tvori od kondicionala glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog: [*bila bi delala*] 'bila bi radila' jd. 2. l. ž. r.

Imperativ

Uz imperativne nastavke *-i*, *-imo*, *-ite* kojima se tvori zapovjedni način u voloderskom govoru (pr. [*dõjdi!*] 'dođi!' jd. 2. l.), zanimljiv je i drugi način tvorbe imperativa kojim se izriče zabrana, a potvrđen je u govoru – *naj* + infinitiv: [*nâj rěči!*].

Glagolski pridjevi

Glagolski je pridjev radni poslužio Stjepanu Ivšiću u određivanju kajkavskih kategorija (OKA) temeljenih na prozodiji, pa je već rečeno da voloderski govor pripada turopoljsko-posavskim govorima u kojima je novi cirkumfleks doživio metataksu: *pòsekel* – *posèkli* (usp. Lončarić 1996:112).

Glagolski pridjev radni ima šest oblika – tri roda za jedninu i tri za množinu, a u ovom se govoru čuva sufiksadni morfem *l*, na koji dolaze morfemi za rod i broj:

	jednina	množina
m. r.	-ø	-i
ž. r.	-a	-e
s. r.	-o	-a

[*nîxal*] 'njihao' gl. prid. rad. jd. m. r., [*děłala*] 'radila' gl. prid. rad. jd. ž. r., [*pìknula*] 'posadila' gl. prid. rad. jd. ž. r., [*mêсило*] 'mijesilo' gl. prid. rad. jd. s. r., [*šõpalo*] 'šopalo' gl.

prid. rad. jd. s. r., [skùxali] 'skuhali' gl. prid. rad. mn. m. r., [šòpalẹ] 'šopale' gl. prid. rad. mn. ž. r.

Glagolski pridjev trpni jedini je pravi particip u suvremenim govorima, a u kajkavskima se tvori od prijelaznih glagola sufiksima -n, -an, -en, -jen, -t:

[mòčena] 'močena' gl. prid. trp. jd. ž. r., [nàpravljẹna] 'napravljena' gl. prid. trp. jd. ž. r., [izdìgnuta] 'izdignuta' gl. prid. trp. jd. ž. r., [mljẹto] 'mljeveno' gl. prid. trp. jd. s. r.

Glagolski prilozi

Glagolski se prilog prošli ne koristi u voloderskom govoru, a glagolski se pridjev sadašnji tvori na dva načina: tako da se prezentu glagola u trećem licu množine doda nastavak -či: [idući] 'idući', kao u štokavštini, te dodavanjem nastavka -čki, -čke: [sẹdẹčki] 'sjedeci'.

5.3. Nepromjenljive vrste riječi

U nepromjenljive vrste riječi pripadaju prilozi – koji su, s obzirom na značenje, leksičke riječi jer se mogu stupnjevati kada su otpridjevni, te prijedlozi, veznici, čestice i uzvici koji su gramatičke riječi. Gramatičke ili pomoćne riječi one su koje izriču odnose između onoga što znače leksičke ili punoznačne riječi (usp. *Hrvatska gramatika* 2005: 99).

5.3.1. Prilozi

Prilog je nepromjenljiv dio iskaza, a upotrebljava se s glagolom ili uz glagol. Znači način, vrijeme, količinu, broj, mjesto, usporedbu, pristajanje, nijekanje, pojačanje, poticanje, zabranu i sl. (Marković 2013: 25). U ovom su radu smješteni u nepromjenljive vrste riječi unatoč činjenici da se prilozi nastali od pridjeva mogu stupnjevati. S obzirom na to da imaju značenje, oni su punoznačne riječi te se razlikuju mjesni, vremenski, načinski, uzročni i količinski, a u ovom će se istraživanju navesti tipično kajkavski prilozi.

Mjesni prilozi

[gdẹ] 'gdje' pril., [dẹ] 'gdje' pril., [nẹgdẹ] 'negdje' pril., [dòle] 'dolje' pril., [kàm] 'kamo' pril.

Vremenski prilozi

[*nájprvo*] 'najprije' pril., [*mâm*] 'odmah' pril., [*sád*] 'sad' pril., [*sát*] 'sad' pril., [*něgda*] 'nekada' pril., [*jěmput*] 'jedanput' pril., [*najjěmput*] 'najedanput' pril., [*prét*] 'prije' pril.

Poluglas *šva* (*ə*) se u jednorječnici *dandanas* dvojako ostvaruje, odnosno supostoje oblici *s ɐ* i *a* u pojedinačnim primjerima:

kao zatvoreno *ɐ*, očekivano u kajkavskom govoru [*dɛndenɛs*] 'dandanas' pril.

kao *a*, pod utjecajem standarda i novoštokavskih govora [*dàndanas*] 'dandanas' pril., a do dubleta dolazi i u prilogu 'danās': [*dɛnɛs*] i [*dànas*].

Načinski prilozi

[*lěpo*] 'lijepo' pril., [*slično*] 'slično' pril., [*gŕdo*] reg. 'ružno' pril., [*dũgo*] 'dugo' pril., [*fört*] germ. 'stalno, neprestano' pril., [*ták*] i [*tág*] 'tako' pril.

Količinski prilozi

Zabilježeni su dvojni primjeri u ostvaraju priloga *koliko* i *toliko* – [*kùliko*] i [*kòliko*] uz [*kôlko*], te [*tùliko*] i [*tòliko*].

Stupnjevani prilozi

[*bòle*] 'bolje' pril., [*bòlšega*] 'bolje' pril., [*nájprvo*] 'najprije' pril.

5.3.2. Prijedlozi

Prijedlozi su riječi kojima se izriču odnosi između onoga što imenice znače ili onoga na što upućuju, a u svezi prijedloga i imenice često dolazi do glasovnih promjena te će se navesti neki primjeri korištenja prijedloga u voloderskom govoru.

Prijedlog *bez* + G

[*bɛz krumpirom*] 'bez krumpira', [*bɛz priloga*] 'bez priloga'

U prvom je primjeru govornik za genitiv množine upotrijebio sufiks *-om* umjesto očekivanoga *-ov* ili *-of*.

Prijedlog *u*, *vu*, *f* < **vb* + *L*, *u*, *vu*, *f* < **v**b* + *A***

[*u famìlije*] 'u obitelji', [*u cřkve*] 'u crkvi', [*u kući*] 'u kući', [*u xladetini*] 'u hladetini',
[*u familiju*] 'u obitelj'

S prijedlogom *u* se u imenicama ženskoga roda *e*-vrste javljaju gramatički morfemi *-e* i *-i* u lokativu jednine.

Uz oblik *u*, zabilježen je i oblik *vu* u kojem je *u* nastalo od poluglasa *šva* (*ə*) u praslavenskom prijedlogu *və*: [*vu tôm sělu*] 'u tom selu'.

Zabilježen je i oblik prijedloga *f* kod kojega se sonant *v* obezvučuje ispred bezvučnih šumnika u praslavenskom prijedlogu *və*: [*f kòjem*] 'u kojem'.

Prijedlog *ispod*, *spod* + *G*

[*ispod kolěna*] 'ispod koljena', [*spòd brěgov*] 'ispod bregova'

Uz oblik *ispod*, zabilježen je i oblik prijedloga bez početnoga vokala *i* – *spod*.

Prijedlog *pri* + *L*

[*pri sũsěde*] 'kod susjede'

U navedenom je primjeru prijedlog *pri* korišten umjesto prijedloga *kod*, a imenica je u lokativu jednine ženskoga roda.

Prijedlog *s*, *z* < **jb**z*, *iz**b* + *G***

[*s tôg sěla*] 'iz tog sela'

U istraživanju nije zabilježen prijedlog *iz*, nego samo oblici bez početnoga vokala.

Prijedlog *s*, *ž*, *sa* < *sb* + *I*, *s*, *z* < *s**b* + *G***

[*s třsjem*] 's trsjem', [*s tĩma br̥bļańima*] 's tim brbljanjima', [*s krumpirom*] 's krumpirom',

[*z nĩma*] 's njima', [*z ľũdima*] 's ljudima', [*z męnom*] 'sa mnom', [*ž nõm*] 's njom'

[*z jěne stranę*] 's jedne strane', [*z Gărić-gòrę*] 's Garić-gore'

[*sa šĩpkom*] 'sa šipkom', [*sa izvora*] 's izvora', [*sa vrelom vòdom*] 's vrelom vodom'

U prijedlogu *z* je došlo do jednačenja po mjestu tvorbe gdje bezvučni *s* prelazi u svoj zvučni parnjak *z*, a zabilježeno je i daljnje jednačenje *z* u *ž*. Prijedlog *sa* posljedica je štokavskoga utjecaja.

5.3.3. Veznici

Veznici su riječi koje povezuju dijelove iskaza i objašnjavaju odnose među njima, a u ovome je istraživanju zabilježen samo jedan neobičan. Riječ je obliku veznika [čě] sa značenjem pogodbenoga veznika 'ako': [*A čě si očěš káj dóbrogā popíti, / nę mōraš dugo po Mòslavini xoditi.*]

6. Leksičke karakteristike voloderskoga govora

U voloderskom su govoru prisutni tipični kajkavizmi te posuđenice iz njemačkoga ([čušpajz] 'varivo', [fila] 'nadjev', [škarniclin] 'papirnata vrećica'), talijanskoga ([dėlicija] 'poslastica', [škatula] 'kutija'), mađarskoga ([vańkuš] 'jastuk'), turskoga ([čóšku] 'kut', [divāniti] 'razgovarati') te latinskoga ([familija] 'obitelj', [specijalitėt]) i grčkog jezika (usp. Kuzmić 2011: 30), te dakako, mnogi standardnojezični i štokavski leksemi.

U ovom će se poglavlju, u obliku rječnika, navesti leksemi koji se ne pojavljuju u standardu u obliku u kojem su se pojavili u ovom istraživanju, odnosno samo dijalektne riječi koje nisu tipične za hrvatski književni jezik te neke od posuđenica. Dijalektne se riječi predstavljaju u obliku u kojem se javljaju kod informatora, a standardnojezični je sinonim upotrijebljen u kanonskom obliku.

6.1. Dijalektni rječnik voloderskoga govora

B

baba prababa

bábica baba, hip.

bednić niska drvena posuda za vodu s dva uha, služi za pranje i sl.; *škaf*, *pavilo*

beteg bol

betežan, *betežna* bolestan, bolesna

bocu ispod kolěna donji dio batka domaće životinje

C

cabajka ženski kratki kaput

cukor šećer

Č

č'á'ca otac

č'ë ako, vz.

čoškiča dem. kut, ugao, tur.

č'òšku kut, ugao, tur.

čušpajz varivo, njem.

D

dëlicija poslastica, tal.

dëla staviti

dëlala raditi

divãnila razgovarati, tur.

F

familiju obitelj, lat.

fertum pregača

fila nadjev, njem.

fížel grah

fòrt stalno, bez prestanka

G

gřdo ružno

gëmišta (bijelo) vino s gaziranom mineralnom vodom

J

jârlof, jârli kukuruzno brašno mljeveno na krupno

jobed objed

jòbluk prozor

jõgęn oganj

jôlję ulje

jormâr ormar

K

kamara slama ili sijeno složeni bez stožera; hrpa, gomila

kmica mrak

koprte prekrivač, mn.

kosmata dlakav

kurûza kukuruza

kušnul poljubiti

L

lapice peraja, mn.

lajala blebetati, govoriti koješta

leb okrugli kruh

ligeštul sklopiva ležaljka od platna i drveta (obično za sunčanje)

luknja rupa

M

mâm odmah, pril.

mama stara baba

melo brašno

mesilo veliko korito za miješanje kruha

meša misa

mělu brašno

N

noklice jelo od tijesta koje se zahvaća žlicom i stavlja u vruću vodu da se skuha, njem.

něgda nekoć, nekada

O

optřgāvati obrezivati

ozivala zaručiti

P

paradajza rajčica, njem.

pavilo niska drvena posuda za vodu s dva uha, služi za pranje i sl.; *bednić*, *škaf*

peča rubac

peju ići

pobirati kupiti

porjak poriluk

pozder opna od lana

prežfurilo zaliti vrelom vodom

prezlanice jastučnica, mn.

prostina nošnja bez ukrasa (umjesto crnine)

pêč ona s *bańkom* peć na drva

pìknula posaditi

pļēvica ljuska od kukuruznoga zrna

R

reklec kaputić

rogle vile

rozasto-vinkastu ružičasto-crven

rubāča košulja, ženski odjevni predmet

ruñāk pletena košara

S

skoroša gore

smesni krux kruh od više vrsta brašna

specijalitèt jelo koje se odlikuje osobitošću okusa i načina priređivanja, lat.

stal'āža ormar s policama

Š

škafu niska drvena posuda za vodu s dva uha, služi za pranje i sl., njem.; *bednić*, *pavilo*

škarniclin papirnata vrećica, njem.

škatula kutija, tal.

šlāfom gumeno crijevo, njem.

T

traxtîr lijevak

tâškŕle vrsta tjestenine, komadići razvaljana tijesta napunjeni nadjevom od mljevenoga mesa, sira, povrća i sl. (ravijoli); *vañkuši*

V

vañkuši jastuk, mn., mađ. i vrsta tjestenine, komadići razvaljana tijesta napunjeni nadjevom od mljevenoga mesa, sira, povrća i sl. (ravijoli); *tâškŕle*

velim kazati

vojka uže za sušenje robe

vugorki kiseli krastavac, mn.

Vuzem Uskrs

vužec ujak

Z

zafŕkavaju šaliti se

zalejalo zaliti (u kontekstu 'pada kiša')

zlečki ladica, mn.

zûblati grabljati

zupci grablje

Ž

žvātu usta, grlo i vrat peradi

7. Utjecaj hrvatskoga standardnog jezika i štokavskih govora na voloderski govor

U opisu je istraživanja voloderskoga govora nezanemarivo mnogo puta navedeno kako je nešto pod utjecajem štokavskoga narječja i standardnoga jezika, a upravo je sve učestalije gubljenje karakteristika staroga kajkavskog stanja bio jedan od razloga odabira ovoga organskog govora kao teme diplomskoga rada.

U ovom će se odlomku ukratko navesti neke od glavnih štokavskih karakteristika prisutnih u voloderskom govoru (usp. Kuzmić 2012: 42-43). Neke od njih su manje, a neke više prisutne u govoru, ali, bez obzira na njihovu zastupljenost, važno ih je istaknuti.

Obilježja štokavskih govora i standardnoga jezika prisutna u voloderskom govoru:

- jekavizmi i ikavizmi:
[*cjêv*] 'cijev' im. N jd. ž. r., [*zaxtjêva*] 'zahtijeva' gl. prez. jd. 3. l., [*prîklopilo se*] 'preklopilo se' gl. prid. rad. jd. 3. l.
- neutralizacija zatvorenoga *ę* i otvorenoga *e* u srednje štokavsko *e* te zatvorenih *a* i *o* u srednje štokavsko *a* i *o*:
[*pêvati*] i [*pévati*], [*pêť*] i [*pêt*], [*spãvati*] i [*spãvati*], [*nôs*] i [*nôs*]
- skup *cr-* na mjestu praslavenskoga skupa *č_{br}-:
[*criêva*] 'crijeva' im. N mn. s. r., [*crlêni*] 'crveni' prid. N mn. m. r., [*cŕni*] 'crni' prid.
- skup *bļ* prema praslavenskom *b_{bj}:
[*zûbļati*] 'grabljati' gl. inf., [*brbļańima*] 'brbljarijama' im. I mn. s.r.
- zvučni šumnici na kraju riječi:
[*mûž*] 'muž' im. N jd. m. r., [*zûb*] 'zub' im. N jd. m. r.
- neprovođenje obezvučenja *v* ispred bezvučnoga šumnika *i* na kraju riječi:
[*kròv*] 'krov' im. N jd. m. r., [*cjêv*] 'cijev' im. N jd. ž. r., [*pod brêgov s tŕsjem*] 'brijega' im. G jd. m. r.
- metateza *vs-* > *sv-* u oblicima i izvedenicama nekadašnje praslavenske zamjenice *v_{sb}-:
[*svê*] 'sve', [*svâki*] 'svaki', [*svâčêga*] 'svačega'
- promjena *l* > *o* u glagolskom pridjevu radnom:
[*prêgrâdio*] 'pregradio' gl. prid. rad. jd. m. r.
- prijedlog i prefiks *u-* na mjestu praslavenskoga *v_b:
[*u famîlije*] 'u obitelji', [*u crkve*] 'u crkvi', [*u kući*] 'u kući', [*u xladetini*] 'u hladetini', [*uđati*] 'udati' gl. inf.
- prijedlog *sa* prema praslavenskom *s_b:
[*sa izvora*] 's izvora', [*sa vòdom*] 's vodom'
- nastavak *-a* u genitivu množine imenica muškoga roda i ženskoga roda *e*-vrste:
[*sînova*] 'sinova' im. G mn. m. r., [*žêna*] 'žena' im. G mn. ž. r.

- ujednačeno novije stanje s nastavkom *-ama* u instrumentalu množine imenica ženskoga roda:
[v r'ukama] 'u rukama' im. I mn. ž. r.
- upitno-odnosna zamjenica *što* i njezini oblici
[štò] 'što', [nèšta] 'nešto'
- neodređena zamjenica *ništa*
[nîšta] 'ništa'

Zaključak

Temom je ovoga istraživačkoga diplomskog rada bilo dijalektološko istraživanje organskoga govora mjesta Voloder. Voloder je naselje smješteno na području Moslavine te pripada skupini donjolonjskih, odnosno južnomoslavačkih kajkavskih dijalekata. Rad se temelji na vlastitim terenskim istraživanjima govora, a istraživanje se vršilo u razdoblju od siječnja 2014. do srpnja 2016. godine. Namjera je bila snimkama zabilježiti svakodnevni govor Voloderaca u neformalnoj komunikaciji te tako dobiti realnu predodžbu ovoga kajkavskog govora. Glavni je cilj istraživanja bio istražiti ovo dosad neistraženo govorno područje i tako doprinijeti dosadašnjim dijalektološkim proučavanjima južnomoslavačkih govora kojih nema mnogo. Osim neistraženosti, razlog je odabira teme voloderskoga govora bio i u govoru svojstvenom međuprožimanju kajkavskih i štokavskih karakteristika kao posljedice promijenjene strukture stanovništva uslijed migracija prisutnih kroz cijelu volodersku povijest i, dakako, kontakta s urbanim gradskim sredinama u kojima se u administrativne, gospodarske, kulturalne i, najvažnije – obrazovne svrhe u znatnoj mjeri koristi hrvatski standardni jezik.

Transkripcijom i analizom snimljenih zapisa voloderskoga govora analizirale su se njegove fonološke i morfološke karakteristike. Fonološki opis prikazuje vokalizam, konsonantizam i prozodiju. Utvrđen je samoglasnički sustav sa šest samoglasnika u dugim (\bar{i} , \bar{e} , \bar{u} , \bar{o} , \bar{a}) i šest samoglasnika u kratkim slogovima (i , e , $ɛ$, u , o , a), a osim njih, slogotvorni su i sonanti \bar{r} i r . Dugi su samoglasnici uvijek naglašeni, a kratki mogu biti naglašeni i nenaglašeni. Svi se samoglasnici ostvaruju na svim mjestima u riječi – u naglašenom, zanaglasnom i prednaglasnom položaju, a pod utjecajem se standarda ne čuva uvijek razlika između zatvorenih i otvorenih samoglasnika. Kontinuanta je *jata* u govoru u većini slučajeva dala zatvoreno $ɛ$, kao što je dao i poluglas *šva*. Dakako, postoje pojedinačni primjeri u kojima su *jat* i poluglas dali otvoreno $ɛ$, a pod utjecajem standarda, na mjestu se poluglasa nalazi i vokal *a*. Prednji nosni samoglasnik $ɛ$ uglavnom je dao otvoreno $ɛ$, a stražnji nosni samoglasnik $ɔ$ i slogotvorno l dali su samoglasnik *u*. Proteza je jedna od najkarakterističnijih obilježja kajkavskih govora, a u voloderskom se govoru pojavljuju protetski suglasnici *v* i *j*.

Suglasnički je sustav tipičan kajkavski s 24 suglasnika, među kojima je 8 sonanata (*v*, *j*, *l*, \bar{l} , *r*, *m*, *n*, \bar{n}) i 16 šumnika (*p*, *b*, *f*, *t*, *d*, *c*, $\bar{ɟ}$, *s*, *z*, $\bar{ʃ}$, $\bar{ʒ}$, $\bar{ʂ}$, *k*, *g*, *x*). Svi se samoglasnici ostvaruju na svim mjestima u riječi, a iznimka su slučajevi u kojima se zvučni šumnici zamjenjuju svojim bezvučnim parnjacima na kraju riječi pa dolazi do ukidanja opreke po

zvučnosti. Kako na ovaj govor utječe standard, u njemu su prisutni i primjeri u kojima se zvučni šumnici nalaze na kraju riječi, a isto se događa i sa sonantom *v* koji se ne obezvučuje dosljedno na kraju riječi i ispred bezvučnih šumnika. Sonant *l* se većinom čuva na kraju riječi i na kraju sloga u imenicama, pridjevima i glagolskom pridjevu radnom, ali je, pod utjecajem štokavskih govora i standarda, vidljiva i promjena *l > o*. Isto je i sa šumnikom *x* koji se većinom čuva u svim pozicijama u riječi, ali su zabilježeni i primjeri u kojima on ispada. Sonant *ŋ* se većinom u govoru čuva, a kod sonanta *l* je česta depalatalizacija. U govoru se čuva praslavenski suglasnički skup *čvr-* koji je dao *čr-*, a praslavenski je skup **čer-* očuvan kao *čr-* i *čerę-*. Provodi se i promjena *čr- > cr-* pod utjecajem standarda. Od glasovnih se promjena u govoru pronalaze jednačenje po zvučnosti, jednačenje po mjestu tvorbe i ispadanje suglasnika. Metateza *vs > sv* nije dosljedno provedena kao ni II. palatalizacija, odnosno sibilizacija.

Naglasni se sustav voloderskoga govora sastoji od tri naglaska: jednoga kratkog (') i dva duga – silaznoga (^) i uzlaznoga (~) te pripada III. Ivšićevoj skupini govora – turopoljsko-posavskoj. U govoru nema prednaglasne i zanaglasne dužine pa su svi dugi slogovi samo naglašeni te imaju silaznu i uzlaznu intonaciju, dok kratki slogovi mogu biti naglašeni i nenaglašeni. Kratki naglasak može stajati na jednosložnim riječima te početnom i središnjem slogu višesložnih riječi, a ne može na zadnjem slogu. Dugosilazni naglasak može stajati na jednosložnim riječima i svim slogovima višesložnih riječi, dok dugouzlazni naglasak može stajati samo na prvom i središnjem slogu višesložnih riječi.

Morfološki opis govora sadrži analizu promjenljivih i nepromjenljivih vrsta riječi, posebno sklonidbe imenica, zamjenica i pridjeva te sprezanja glagola. Morfološki je sustav voloderskoga govora tipičan kajkavski s prisutnim osnovnim obilježjima koja karakteriziraju kajkavsko narječje: gubitak dvojine, smanjen broj tipova deklinacija, gubitak vokativa, posebni oblici za dativ, lokativ i instrumental u množini, komparativni sufixs *-(e)š-*, čuvanje supina, jedan futur s glagolom *biti* te gubitak aorista i imperfekta.

Što se sklonidbe imenica tiče, u današnjem se stanju mnogi gramatički morfemi ne razlikuju od onih u standardnom jeziku, ali je ipak ovdje sačuvano najviše kajkavskih obilježja. Ističe se izjednačivanje nominativa i akuzativa jednine u imenicama muškoga roda u kategoriji za „neživo“ te genitiva i akuzativa jednine u kategoriji za „živo“, a u genitivu množine pojavljuju se nastavci *-ov* i *-of* te *-a* pod utjecajem standarda. Dakako, karakteristično je i gubljenje vokativa, odnosno nominativ je u službi vokativa u svim rodovima i brojevima imenica. Kod imenica srednjega roda gramatički se morfemi ne razlikuju mnogo od hrvatskoga standardnog jezika, a ističe se stariji nastavak *-ø* u genitivu

množine, uz noviji *-a*. Kod imenica ženskoga roda prisutne su dvije deklinacije, a njihovi nastavci također većinom odgovaraju standardnima. Osim fonološki tipičnih kajkavskih glasova koji se ostvaruju u sufiksima, istaknuti se može stari nastavak *-e* u dativu i lokativu jednine imenica *e*-vrste te *-um* u instrumentalu jednine. U nominativu množine, osim tipičnoga nastavka *-ę*, potvrđen je i nastavak *-i*, a u genitivu množine potvrđeni su nastavci: *-ø*, *-a*, *-i*. Padežni su oblici *i*-vrste jednaki oblicima hrvatskoga standardnog jezika.

Kod pridjeva i drugih pridjevskih riječi stvorena je jedinstvena kajkavska pridjevska deklinacija po kojoj se dekliniraju određeni i neodređeni pridjevi, a razlika je samo u nominativu jednine. Tipično za kajkavske govore, u sklonidbi pridjeva muškoga i srednjeg roda u jednini postoje samo nastavci za određeni oblik pridjeva, a kategorija određenosti i neodređenosti postoji samo u dva razlikova obilježja – gramatičkom nastavku u nominativu jednine pridjeva te u naglasku. U sklonidbi postoji i prijelaz te se čuva razlika između stare tvrde i meke promjene u genitivu, dativu i lokativu muškoga i srednjeg roda. Pridjevi ženskoga roda u jednini u pravilu imaju imeničku sklonidbu, ali su vidljivi utjecaji hrvatskoga standardnog jezika, pa u dativu i lokativu jednine uz *-e* supostoji i oblik *-oj*, a u instrumentalu jednine *-om*. U komparaciji su pridjeva zastupljeni stari nastavci *-ši*, *-eši*, ali i noviji *-i*, *-iji*. Superlativ se tvori dodavanjem prefiksa *naj*- komparativu.

Redni se brojevi mijenjaju kao pridjevi, a od glavnih se broj *jedan* mijenja kao pridjev. U brojevima od 11 do 19 sufiks je *-najst*.

Oblici osobnih zamjenica jednaki su standardnima u svim padežima osim instrumentalu jednine i množine gdje su zabilježeni i oblici s karakteristično kajkavskim morfemima: [z męnom], [z nęmi]. Upitna zamjenica *tko* u nominativu ima oblik [kò] te i u kosim padežima dolazi bez suglasnika *t*, a upitno-odnosna zamjenica *što* dolazi u obliku [káj], ali je, pod utjecajem standarda, potvrđena i upitno-odnosna zamjenica *što*. U zamjenici *sve* metateza *vs > sv* provodi se u kosim padežima, a u zamjeničkom se pridjevu *sav* ne provodi dosljedno. U neodređenim zamjenicama *svaki* i *neki* javljaju se oblici s karakteristično kajkavskim nastavcima: [sákoj], [svákoj], [nėkoj].

Što se glagola tiče, u voloderskom se govoru još uvijek razlikuju infinitiv i supin, iako je ta pojava sve rjeđa. Infinitivni su nastavci *-ti* i *-či*, a oblici glagola nastali dodavanjem prefiksa glagolu *iti* čuvaju nepromijenjene skupove *jt* u infinitivu te *jd* u prezentu i imperativu. U prezentskim se nastavcima ističu oblici za drugo i treće lice u množini: 2. l.: *-teę*; 3. l.: *-ju*, *-ęju*, *-u*, *-ę*. Perfekt se tvori od nesvršenoga prezenta glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog, pluskvamperfekt nije zabilježen u ovom istraživanju, a južnomoslavački su govori izgubili nesložena preteritalna vremena aorist i imperfekt od kojih se aorist ipak, pod

utjecajem standarda, sporadično pojavljuje. Buduća se radnja izriče prezentom svršenih glagola i futurom koji se tvori od svršenoga prezenta glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog. Kondicional I. tvori se od oblika *bi* za sva lica i glagolskoga pridjeva radnog te je puno češći od kondicionala II. Imperativ se tvori sufiksima *-i*, *-imo*, *-ite* te rječcom *naj* + infinitiv. Glagolski pridjev radni ima šest oblika – tri roda za jedninu i tri za množinu, a u govoru se čuva sufiksadni morfem *l*, na koji dolaze morfemi za rod i broj. Glagolski pridjev trpni tvori se od prijelaznih glagola sufiksima *-n*, *-an*, *-en*, *-jen*, *-t*. Glagolski se prilog sadašnji tvori na dva načina: dodavanjem nastavka *-či* prezentu glagola u trećem licu množine te dodavanjem nastavka *-čki*, *-čke*, a glagolski se prilog prošli ne koristi u ovom govoru.

Od nepromjenljivih vrsta riječi u istraživanju su analizirani prilozi, prijedlozi i veznici. Kod priloga se razlikuju mjesni, vremenski, načinski, uzročni i količinski, a navode se oni koji su tipično kajkavski te oni koji su stupnjevani. Od prijedloga se ističu praslavenski prijedlog **vъ* koji se realizirao kao *u*, *vu* i *f* te staroslavenski *svъ* koji se ostvaruje kao *s*, *z*, *ž* i *sa*. Među veznicima se istaknuo veznik [čě] sa značenjem pogodbenoga veznika *ako*.

Na samom su kraju diplomskoga rada ukratko navedene leksičke karakteristike voloderskoga govora, uključujući riječi posuđene iz drugih jezičnih sistema, te je predstavljen kratki dijalektni rječnik; a u zadnjem se poglavlju rada navode obilježja štokavskih govora i standardnoga jezika prisutna u voloderskom govoru.

Zaključno, ovim se radom pokušalo navesti osnovne fonološke i morfološke karakteristike južnomoslavačkoga govora Volodera. U dijalektološkim istraživanjima dosada nije bilo riječi o ovom kajkavskom govoru, a općenito su istraživanja južnomoslavačkih govora još uvijek vrlo rijetka. Osim navođenja tipičnih elemenata kajkavštine, u govoru su se istaknuli i oni oblici koji su nastali pod utjecajem hrvatskoga standardnog jezika i novoštokavskih govora pridošlih na moslavačko područje kroz povijest, a sve u nadi da će se kajkavski organski idiomi što bolje u budućnosti opisati, a nadovezano na to – i sačuvati.

Prilozi

1. Ogledni tekstovi voloderskoga govora

Informator: Vlado Javorski

(Javorski: 32:36 – 39:40)

Al je bábica isto majstòrica kot kùxiņę. Tàg da, òna je od bilo čęga znàla napràviti jèlo za cèlu famìliju. Dòbro, bìlo nàs je u famìlije pět, a pět ũsta tręba narānit jěl. Ònda bi òna znàla nàpravit òvo, òno, svàčęga – kròmpir vàko, kròmpir nàko pà ònda za blāgdane xājde, trębalo je bìti nękaj mào bølšęga ... Dřžali smo gūske, ònda su se gūske šòpalę nęgda, a òvaj, nājprvo se tō šòpalo, se gūrala kurūza u klùn. E ònda, ònda je čàča nęgde čùl da ìma nękakvi aparāt za šòpanę gūske, a tō je slīčno kao dānašni lijěvak, traxtír. Ònda se... kurūza je bila mòčęna, ònda se kròz tāj traxtír ... nasípalo se u traxtír vęč kòlko je gūska trębala pòjest, òna cjęv joj se gūrnula u gřlo i sa šīpkom se tō pomàlo, kùkuruza gūrala. E kàd bi gūska ìmala pùnu žvātu kùruze, ònda bi se pùstila pa je dòšla drùga na rěd. E tào se gūska òbično šòpala dvādeset dānā. Tàg da se pòčęla přvoga pròsinca šòpati da bi do Bòžiča bila “šòpana gūska”. A od gūske se koristilo – svę: pęrję, criěva i normalno kak vęč ję; dobro, nije se klun – klun ni za jęsti! A ònda bi babica cręva òprala, lępo, čisto, u dvę-tri vode. Makar vode baš nismo imālì – žìvęlì smo na břdu pa smo vodu nosìli s tri kílometra dalęko sa izvora. Ali za xigijenu kučnu uvek se nanosilo. Vodu smo dřžalì u jędnom dřvenom škafu, u čòšku. Nije bìlo nekad sudopera, ni bìlo mòderne kuxiņę – bila je pęč ona s baňkom i to, i stol u kuči i stalřža jędna, òbična od daski. Ni se drugog namęštaja imalo i bila je jędna slika u čòšku pribìta, to je bila slika Svętę obìtęli i u to se vęrovalo. Pred slikom smo ujutro molìli Boga da bi přžìveli dan i tak. A to kaj sam štěl rěči od te šòpanę guske, čistilo se sve. Guska je bila za pęčęňe, a creva bi babica oprāla i ònda, to bi rękli – bocu ìspod kolěna, vęsla guskina, lapice – to je babica omotala sa crięvima i ònda bi se to kuxalo u xladetini. Ti znaš kaj ję xladetina, znaš? E dobro, vidim da se nęšta... valda ti ni po vòli! Al to je bil specijalitět. A prilog xladetini su bili moslavački takozvani vaňkuši. Vaňkuši su dęlicija koja isto zaxtjěva svoj proces da bi se dòšlo, da bi bila nàpravljęna. Męsilo se tęsto, ako ga je bilo od čęga męsiti, kao za mlince, pa bi ònda se napravila fila za to tęsto. Fila se dęlala od brašna, jaja i od jārlof, a jarli nę znaš što su, jel tako? E jārli su kukuruzno brašno mljèto, ili mljeveno na krupno. Ònda bi se to brašno još ... da ostane što krupnije na površini, ònda bi se ti jārlovi skuxali pa sę na vodi plęvica, ona łuska od kukuruznog zřna da se odstrane, da bude baš

čisto... i onda bi se ti jarlovi mješali sa sirom i jajetom pa mlinci, tjesto narézalo na trake pa bi se lepo komadići te file pomčtali u to, priklopilo se, pa bi se onda svàki taj komadič pregrádio u tjestu i onda se to u krušnoj peći peklo. To su se zvali vaňkuši jer su izgledali poput vaňkuša, poput jastuka jel... ono, ima četiri čoškiča i sředina izdìgnuta od file tak da su to bili jástuci kao što taškřle danas rãdite jel – mi smo to řekli po moslavački: jastuk je vaňkuš, mi smo to zvali vaňkuši. I dan danas se to tak zove kot nas. E onda kad bi se to u krušnoj peći ispeklo, kad bi se priprémalo za jěsti, onda se to preřfurilo sa vreloom vòdom i onda bi se to jělo uz ladetinu. A fala dragom Bogu ěvo, prěneřla je to moja draga i nama u familiju ... **TVOJA BABICA NA MAMU...** A mama na mamu! ... I vřlo dobro je prixvãčena ta dęlicija u familiju. Voli ju svi, pa čak i Miroslaf. I tag da onaj, ti nekad naši, bi se řeklo – prěci, znali su izmisliti papicu od bilo čęga. Måxune kad su dořle, pa to je bila specijalna preřxrana – danas bi bile ovako, sutra onako, jěmput s krumpirom, drugi put bez krumpirom, pa na řalatu, pa na suxo, pa na čušpajz, ako je bilo kakvog priloga k tomu dobro, ak ni – bilo je dobro i bez priloga. Věli da je svę boře od prazne riti! Ěto, preživěli smo, Bogu fala! E sad, kolko čemo još – Gosponu Bogu v rùkama!

Informatorica: Nada Loina

(Loina 1: 21:28 – 25:19)

Môj muž ne vòli da su ròže koje ocvěteju pa da òstane pa da zrãsteju òni, òni řipki. Já môrām sàki tjěden dvã putã zěti ruňãk, zěti škãrję i lępo iti od ròže do ròže i sě očistiti. Sě mòra biti kãk tręba. Sàku vęčer mòram zalěvati cvětje. A jěsam si ga lępo, ne směm řeći gřdo kãj sam svě nãpravila – tũ piknula òvo, tãm piknula òvo – ě, kãj sãd? Sãt kãt je vrũčę, sãd sę ja lępo mòram rãno dĩći, ònda zěmem pũmpu kãj je v zděncu pa pustĩm vòdu i ònda řlãřom zalěvam. Sě zalěvam, stojĩm, stojĩm i zalěvam, zalěvam – i bãř svãkoj Bòřii dãn. Jě! Ònda, ònda me obolĩju krĩža, ònda me obolĩju nòge, ònda môrām lěči, pa počĩvati, ję, pak mòram ònda oběda kũxat, a, a, nęče muž sęga jěsti, věli da ga bolĩ řělũdec – nę bi ga bòlel da si ne popĩję. Da ni ne popĩję pa bi mu i bil bilo bòře. Popĩje si gěmiřta – rãkiję prije, pa gěmiřta pòsle, pa ònda sãmò mòram skuxãvati jũxę. U juxę morař děti i mřkvu, i pęřřun, i cęřę, i luka. I onda řęzance – nęče řęzance dučãnskę jel vẹliju da nę valaju. Onda moram męřiti, moram zěti jěno jãjce, moram mętnuti męlu, pa onda omęřim, pa tu kuglicu zrĩbam na ribeř, pa onda nęřu řęzanci nek je kařica. Drugi dan razbijem jěno jãjce pa mętnem griza i malo masti pa napravim, napravim noklice na juxu. A juxu – ja bi tak jęla juxu od paradajza i one deběle řęzance, dugo... A muž vẹli: „Bolel mę bu řělũdec od toga, naj toga kuxati i onda samo tę

někakve běle juxę, prozirně kuxam. Ěvo ga, sät je vāni. Valda ja nisam dobro obřezala rōžę, sat on pribira rōžę. I onda bu došel pa bu řekęl: „Kaj si dělala, jęsi sę pri sūsęde bila, jęsi sę ž ňom divānila. Kām tę ję vrāk òdnęsel? Jęsi pak lajala po sęlu? Jooj, nękaj, nękoj dan sę tak zmrāčilo, tākvi cĕni òblaki su se vlękli po nębu. Najęmput je postal mrāk. Na zęmli ko smak smęta. Koda da bu sad nęstalo svęga. Vętęr je puxal, a mōje cvętje je nosilo k susędu, grane spotřgalo. Zalejalo, spustila sę kiša, dę koji kuglica lęda je opalo. I sad sam ja morala drugi dān pak pumpu mętati v zdęnec, pa šlaf vlęči, pa prati, svę okolo pobirati, zúbłati kaj je spotřgalo. I cvętje optřgāvati, pa sam ga morala gnojiti ponovo da se malo bokče oporavi. A tak ga je lępo vidęti. Takvu sam si lępu rozasto-vinkastu boju zębrela i bilo je lępo, a nęsam ga stigla mętnuti na balkon da ga vętar ne pòtřga jel bi i męne òdnęsel kak ję puxal.

Informatorica: Ankica Đurinec

(Đurinec 4: 02:13 – 03:10)

Vòloder

*Spòd bręgov s třsjem sęlo stojĩ
f kòjem mi sę nājmlęše živi.
Srędi sęla cirkva je stāra
kòja sę zlò i dòbro s tøg sęla zapisāva.
Òna znā sę – kò se ròdil, kò je mrěl
i kò je vu tøm sęlu prèt pùno lēt živel.
A s tøg sęla sęm i jā.
A čę si òčeš kāj dòbroga popìti,
nę mōraš dugo po Mòslavini xoditi.
Z Gārić-gòrę kāt se spustiš,
bręge s třsjem mām spāziš.
A spòd bręgov s třsjem,
gdę nājbolše grōzdzę rodĩ.
I gdę u jęsen svę od pęsme i svirke zvonĩ,
tû nāš Vòloder stojĩ.
A od onũd sęm i jā,
i mōje vās sęlo lępo sę skup pozdrāvla.*

Evo ja, između ostalog, i u crkvi popevam – bum tak rekla. I onda, godinama to tako traje. Još, ovaj, naš orguljaš, koji je još pet godina stariji od mene, on još uvijek svira. I onda, uvijek oni mene zafrkavaju za nega, a on mene isto. Onda kat pogrêši, recimo, niko mu ne sme ništa reći, al ako mu ja velim, onda mene posluša. I tak oni stalno nas zafrkavaju jednoga za drugoga. A onda je, kat je bio župnik tu kot nas – kaj sam pričala da se nîxal na stolcu – a moja sestra je isto u mirovini i onda tak sve očę znati i onda kad ňoj nekaj veliš, onda ona to odma bla bla. A moj sin nije štěl da se zna da se radi ta bista kod cřkve, da on projektira, nego nek bude iznenađenje. I onda, u razgovoru kat je moja sestra došla, mi smo rekli da je bil kod nas župnik. „Pa kaj ė je došel?“, pita sestra. Ja velim: „Pa došel je mene spovędati!“. „Maa nâj reći! Pa kaj ė je? Kaj ė je do toga došlo? Pa ti moreš na spoved! – „Po me je došel“, rekox. A moj sin veli: „Nee, došel je mamu zapisati. Mama se bude u nędeļu ozivala za Matijaša, za svirača!“. I onda smo bili u cřkvi, i kak je bio taj koncert, onda su se svi slikali pred oltarom, onda su mene isto nagurali da moram se i ja z nîma slikati. Gde mene drugde mętnuti nek kraj orgułaša! Župnik me zagrli z jęne strane, ovaj orgułaš je stal tak... I ja velim: „Velečasni, znate kaj novoga? Kad bude prvi april, jer vi moreę skoroša od oltara reći da se ja i Anći ozivamo?“ A on veli: „Pa kak ne bi mogel? Pa morem, to bi baš bilo smęšno, ali na prvi april nę bu meše.“ A ovaj se (...) orgułaš koji me stalno zafrkava, ili kat se djeli mir – on dojde gdje got ja jesam, on bu došel da mę bu za ruku primil il tak, kad ne svira, kad mladi sviraju. A onda župnik vělī: „Pa zakaj ne? Pa moremo! Budem Vam ja rekel kaj je bilo!“ Jędnoga župnika su po selu svi zafrkavali za nekakovu curu. I fört su ga zafrkavali! I onda je bilo misa na prvi april i župnik taj više ne znal kak bi z lûdima došel na kraj – i s tima bębļańima – pa je rekel: „Evo, danas se ja ozivam“ veli on... Ne baš da je tak rekel, nek je rekel: „Po selu se pripovęda da ja stalno xodam i da se nekaj događa z męnom i s tom i tom“ – Janicom, il već kak se zvala. „A evo, mi smo se odlučili oženiti! I mi se danas prvi put ozivamo!“ I onda veli meni župnik: „I znate kaj onda? – U cřkve je nastal muk – svi su se glave dęli dôle. I znate kaj se dogodilo? Niko više nę rekel reći!“ Evo to vam je tak bilo, naš župnik voli ovak nekakve cirkuse napraviti.

(Đurinec 3: 38:36 – 39:25)

(Oponašanje govora)

...A folklòr mi je bilo jèdna pòmoč u tòme da mi se mòzak máló odmòri, ali bòme mi se i umòrīo jer ùvijek su tō sèlske: „Kàk si òvū dèla? Zàkaj si ju òvak oblèkla? Kàj bu òna kòlo vòdila pa jâ znâm bòle popevāti! Kàj si ñu baš dèla tàm?“ – Tàg da, na sèlu je tāk sa svòjima lûdima, ali kàt je bìl prògram do...: „Jel si vídla da smo pàk bìli najbòlši?“ – Da, jèsmo, bìli smo, al kàj su mèni pùcali žīvci, tō je drùgo. Tàk sam jâ u drùštvu nège prèko pedèset i nèšta gòdina.

2. Popis karata

Karta 1. Položaj Volodera na karti Hrvatske.....10

<https://www.google.hr/maps/place/Voloder/@45.4774776,16.2362925,9z/data=!4m5!3m4!1s0x4766feee2a9ba415:0x32c9bb78d035e9c2!8m2!3d45.548447!4d16.6688323>

Preuzeto: 20.8.2017.

Karta 2. Katastarska karta Volodera iz 1861. godine.....12

BEDIĆ, Marko (1995) Voloderska stoljeća uz trsje. U: *Voloder: kulturno i gospodarsko naslijeđe*. Urednik: Dragutin Pasarić. Str. 21-38. Zagreb: Mosta.

Karta 3. Karta kajkavskoga narječja Mije Lončarića.....16

IVŠIĆ, Stjepan (1996) *Jezik Hrvata kajkavaca*. Zaprešić: Matica hrvatska Zaprešić. Prilog knjizi.

Literatura

BALETA, Stjepan (1995) Prilog zemljopisnom poznavanju naselja Voloder. U: *Voloder: kulturno i gospodarsko naslijeđe*. Urednik: Dragutin Pasarić. Str. 7-20. Zagreb: Mosta.

BEDIĆ, Marko (1995) Voloderska stoljeća uz trsje. U: *Voloder: kulturno i gospodarsko naslijeđe*. Urednik: Dragutin Pasarić. Str. 21-38. Zagreb: Mosta.

BOBOVEC, Ana (1995) Zemuničko naselje lasinjske kulture u Voloderu (Voloderski brezi). U: *Voloder: kulturno i gospodarsko naslijeđe*. Urednik: Dragutin Pasarić. Str. 5-6. Zagreb: Mosta.

BRLOBAŠ, Željka (1999) Kajkavski govor Repušnice (glavna fonološka i morfološka obilježja). U: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Knj. 5. Str. 77-87.

Državni zavod za statistiku. Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, popis 2001. http://www.dzs.hr/hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_01_01/h01_01_01_zup03-3476.html. Pregled: 20.6.2017.

Hrvatska gramatika (2005.). Sastavili: Eugenija Barić ... *et al.* Zagreb: Školska knjiga.

Hrvatski jezični portal. <http://hjp.znanje.hr/>.

HORVAT, Marijana; BRLOBAŠ, Željka i ČILAŠ, Ankica (2002) Kutinski govor. U: *Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice*. Urednik: Dragutin Pasarić. Str. 383-398. Kutina: Matica hrvatska Kutina.

IVŠIĆ, Stjepan (1996) *Jezik Hrvata kajkavaca*. Zaporešić: Matica hrvatska Zaporešić.

JUNKOVIĆ, Zvonimir (1982) Dioba kajkavskih govora: porodice, tipovi i savezi. U: *Hrvatski dijalektološki zbornik*. Knjiga 6. Razred za filologiju. Urednik: Božidar Finka. Str. 191-236. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

KUZMIĆ, Martina (2005) Proteza u južnomoslavačkim kajkavskim govorima Kutinskog Sela, Osekova i Okešinca. U: *Filologija*. 45. Str. 87-96.

KUZMIĆ, Martina (2008) *Fonološki sustav južnomoslavačkih kajkavskih govora*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

KUZMIĆ, Martina (2011) Južnomoslavački kajkavski govori. U: *Moslavačko zrcalo: časopis moslavačkih ogranaka Matice hrvatske*. God. 1, br. 1-2. Glavni urednik: Dražen Kovačević. Str. 9-51. Popovača: Matica hrvatska, Ogranak Kutina; Podružnica Popovača; Ogranak Kloštar Ivanić.

KUZMIĆ, Martina (2012) Jezik zbirke „Kajkavska lirika Moslavine“. U: *Moslavačko zrcalo: časopis moslavačkih ogranaka Matice hrvatske*. God. 2, br. 1-2. Glavni urednik: Dražen Kovačević. Str. 25-44. Popovača: Matica hrvatska, Ogranak Kutina; Podružnica Popovača; Ogranak Kloštar Ivanić.

LONČARIĆ, Mijo (1996) *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

LONČARIĆ, Mijo (2005) *Kajkaviana & Alia: ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Čakovec: „Zrinski“; Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

LONČARIĆ, Mijo (2011) Istraživanje kajkavskog narječja. U: *1. Međimurski filološki dani*. Urednici: Ante Bežen i Đuro Blažeka. Str. 91-104. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

LONČARIĆ, Mijo i CELINIĆ, Anita (2010) Dalibor Brozović o kajkavštini. U: *Kaj*. XLIII, 5-6. Zagreb: „Kajkavsko spravišće“.

Mali staroslavensko-hrvatski rječnik (2004). Sastavili: Stjepan Damjanović... *et al.* Zagreb: Matica hrvatska.

MARKOVIĆ, Ivan (2013) *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.

MENAC-MIHALIĆ, Mira i CELINIĆ, Anita (2012) *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije: sveučilišni udžbenik s nosačem zvuka*. Zagreb: Knjigra.

PASARIĆ, Dragutin (1995) „Voloderska jeseni – dani veseli“. U: *Voloder: kulturno i gospodarsko naslijeđe*. Urednik: Dragutin Pasarić. Str. 121-125. Zagreb: Mosta.

SUČIJA, Marija (1995) Povijest voloderskog školstva. U: *Voloder: kulturno i gospodarsko naslijeđe*. Urednik: Dragutin Pasarić. Str. 48-62. Zagreb: Mosta.

VAJS-VINJA, Nada (2008) Novi pristup u obradi „Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika“. U: *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju: II. zbornik radova sa znanstvenih skupov Krapina 2007., 2008. i 2009. godine*. Urednik: Alojz Jembrih. Str. 305-323. Zabok: Hrvatska udruga „Muži zagorskoga srca“

VUKALOVIĆ, Stjepan (1995) Župa Voloder. U: *Voloder: kulturno i gospodarsko naslijeđe*. Urednik: Dragutin Pasarić. Str. 39-47. Zagreb: Mosta.

Sažetak i ključne riječi

Fonološke i morfološke karakteristike voloderskoga govora

Phonological and morphological characteristics of Voloder speech

Sažetak

Voloder je naselje u sastavu Grada Popovače, smješteno na području Moslavine. Prema karti kajkavskoga narječja Mije Lončarića (*Kajkavsko narječje*, 1996), pripada kajkavskom govoru donjolonjskoga dijalekta, odnosno južnomoslavačkim kajkavskim govorima. Ovaj rad prikazuje fonološke i morfološke karakteristike voloderskoga govora, temeljene na vlastitim terenskim istraživanjima i dostupnoj literaturi. Cilj je rada istražiti novo, dosad neistraženo, govorno područje i na taj način doprinijeti dosadašnjim dijalektološkim proučavanjima hrvatskih govora. Osim neistraženosti, razlog odabira teme voloderskoga govora jest i govoru svojstveno međuprožimanje kajkavskih i štokavskih utjecaja kao posljedice promijenjene strukture stanovništva uslijed migracija. U radu su predstavljene osnovne informacije o samom mjestu i govornicima na kojima se analiza temelji; navode se karakteristike kajkavskoga narječja te se govor fonološki i morfološki analizira. Fonološki se obuhvaćaju vokalizam, konsonantizam i prozodija te se svakom određuju inventar, realizacija, distribucija i dijakronija. Morfološki se analiziraju promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, a navode se i neke od leksičkih karakteristika govora te primjeri utjecaja štokavskoga dijalekta i standardnoga jezika na voloderski govor.

Ključne riječi: fonologija, Južna Moslavina, kajkavski dijalekt, morfologija, Voloder.

Keywords: Kajkavian dialect, morphology, phonology, South Moslavina, Voloder.

Summary and keywords

Phonological and morphological characteristics of Voloder speech

Summary

Voloder is a district of the town of Popovača, located in the area called Moslavina. According to the map of Kajkavian dialect of Mijo Lončarić (Kajkavian dialect, 1996), Voloder belongs to the South Moslavina Kajkavian vernaculars. This thesis shows the phonological and morphological characteristics of the Voloder speech, based on the author's own field research and available literature. The goal of the thesis is to research the new, so far „uncharted“, speech area, thus contributing to the previous dialectological studies of Croatian speech. Apart from the lack of exploration of the aforementioned speech area, the reason for choosing the topic of Voloder speech is a certain interplay between Kajkavian and Štokavian influences, as a result of the modified population structure due to migrations. The thesis shows the basic information about the town as well as the orators, which acted as the cornerstone for the analysis; the characteristics of Kajkavian dialect are pointed out and the speech was phonologically and morphologically analyzed. Phonologically, the analysis encompasses vowel, consonant and stress system and each of them determines inventory, realization, distribution and diachronicity. Morphologically, the changeable and unchangeable types of words were analyzed, including some of the lexical characteristics of speech, as well as the examples of the influence of the Štokavian dialect and the standard language on Voloder speech.

Keywords: Kajkavian dialect, morphology, phonology, South Moslavina, Voloder.